

Box 210.
~~F 1100~~

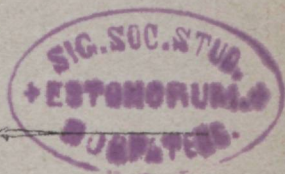
Täielisem

Saksakeele õpimise juhatamine

maarahwa kasuks kirjutatud.

Teine jagu.

Tartus 1874.

Trükitud H. Laakmanni kulu ja kirjadega.

Zensuri poolest lubatud. — Riias, 30. Septembril 1874.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

53618

Saksakeele sõnad jautatakse kümneks jauts, ja need jaut on:

1. Pea= ehk nimesõnad, (Substantiv); see on: Jumala, loomade, maade, inimeste ja üleühtse keige asjade nimed, nenda kui: der Tisch — laud; der Mensch — inimene, j. n. e.

2. Omaduse= sõnad, (adjectiv); see on niisugused sõnad, mis läbi asjade nägu, moodu ehk wiisi tähendatakse, nenda kui: gut — hea; roth — punane j. n. e.

3. Sugasõnad, (articulus); need on niisugused sõnad, mis saksakeeles pea= ehk nimesõnade sugu= wahet näitawad, aga eestikeeles mitte nenda ei pruugita. Need sõnad on: der, die, das — see: ein eine, ein — üks.

4. Arwu= sõnad, (numerales); mis asjade paljust tähendawad, nenda kui: ein — üks; viel — palju j. n. e.

5. Nimeasemikud (pronomen) on niisugused, mis nimesõnade asemel pruugitakse, nenda kui: ich — mina; du — sina; mein — minu j. n. e.

6. Aea= sõnad (verbum) on niisugused sõnad, mis läbi asjade juhtumist ehk tegemist nimetatakse, nenda kui: laufen — jooksmas; trennen — lahutama j. n. e.

7. Tähenduse= sõnad (adverbium) on niisugused sõnad, mis märku andwad, kus kohal, mil ael ehk mil wiisil midagi sünnib ehk tehakse, nenda kui: gewaltig — wägewaste; heute — täna j. n. e.

8. Eesõnad (präposition), on sõnad, kelle läbi seba tähendatakse, kus üks asi on, ehk kus poole asjategija wäljasaada mõtleb ehk kiusab, nii kui: vor — ees; in — sees j. n. e.

9. Ühenduse= sõnad (conjunction), on niisugused, kelle läbi kõne-jagusid ja ka sõnu kõne sees kokkufõidetakse, nii kui: und — ja; aber — aga j. n. e.

10. Wäljahüüdmise= ehk õhkamise= sõnad (interjection) on sõnad, kust südame sügawat liikumist tunnukse, nii kui: O! — oh! Wehe! — häda! j. n. e.

I. Pea= ehk nimesõnad.

1. Nimesõnade sugust. (Genus.)

Saksakeele nimesõnad jautatakse oma sugude järele kolmeks jauls:

Esimene jagu on mehe= ehk isastjugu; teine jagu on naese= ehk emastjugu; kolmas jagu on asjajugu. Kust jaust nimesõna on, seda tähendatakse tema eesfeiswa ehk ettepantawa nimeasemikude=, omaduse= ja iseäranis sugusõnade läbi, kui: der, die, das; ja ein, eine, ein; — ja üteldakse nenda:

der Mann — mees; ein Mann — üks mees; dieser Mann — see mees; ein guter Mann — üks hea mees; die Frau — emand; eine Frau — üks emand; diese Frau — see emand; eine gute Frau — üks hea emand; das Kind — laps; ein Kind — üks laps; dieses Kind — see laps; ein gutes Kind — üks hea laps.

Mehesjugu on keik peasõnad, mis mehe ametid ja olemist tähendavad; kui ka aastaaegade=, kuude= ja päewade nimed, nii kui: der Schreiber, — kirjutaja; der Schmied, — sepp; der Sommer, — suvi; der Januar, — Januari=kuu; der Montag, — eesmaspäew j. n. e.

Naese= ehk emastjugu on keik need pea= ehk nimesõnad, mis naesterahwa ametid ja nime tähendavad; nendasamuti ka keik teistest sõnadest kokkujäetud nimesõnad, kelle lõpeotsad ei, in, heit, keit, schaft ja ung pääle lõpewad, nii kui: die Frau, — emand; die Magd, — tüdruk; die Freiheit, — wabadus; die Gütekeit, — eewus; die Freundschaft, — sõprus; die Hoffnung, — lootus j. n. e.

Asjajugu on enamiste keige metallide, pookstawiide ja maade nimed, kui ka weel wäikuse ja heliduse pääle muudetud nime=

fõnad, mis saksa keeles selle läbi sünnib, et wäikuse ja hellitusefõnadele then ehk lein lõpeotsja pannakse, nii kui: das Eisen, — raud; das A, — a; das Frankreich, — prantsusemaa; das Frauchen, — emandakene; das Mägdlein, — tüdrukukene; — ja belbafse ka: das Weib, — naene; mis õiguse poolest die Weib peaks üteldatama.

Mõned sõnad saawad kül üsna ühtewiisi kirjutatud ja wäljabelbud; aga nemad on siiski teine teist sugu ja selle järel ka mõlemil oma isijugune tähendus, nenda kui:

der Bauer — talumees,	— das Bauer — linnupuur;
der Band — raamatu jagu,	— das Band — pael;
der Erbe — pärija,	— das Erbe — pärandus;
der Heide — pagan,	— die Heide — nõmm;
der Kiefer — lõualuu,	— die Kiefer — männapuu;
der Leiter — juhataja,	— die Leiter — redel;
der Mast — laewa mast,	— die Mast — nuumamine;
der Messer — mõõdja,	— das Messer — nuga;
der See — järw,	— die See — meri;
die Steuer — tolimaks,	— das Steuer — laewa-tüür;
der Thor — fergemeelne rumal	— das Thor — linna wäraw j. n. e.

Ülepea saab saksa keele õppiija ainult hoolsa harjutamise ja terase tähelepanemise läbi selle keele nimesõnade sugu-wahet selgeste tundma.

2. Nimesõnade painutuselt (declination).

Nimesõnade painutuselt nimetatakse

- a) seda nimesõna muutmist, kust tunnukse, kas ühest ehk mitmest asjast räägitakse. Ühest ainjast nimesõnast rääkimine on üksus; kui: mees, ja mitmest rääkimine paljus; kui: mehed.
- b) seda nimesõna muutmist, mis kõne sees temaga sünnib, ilma selle waheta, kas ühest ehk mitmest räägitakse; sest kõne sees tulewad mitu küsimist ühe nimesõna kohta. Kui teine ütleb: Hobune weab koormat; siis woid ja küsida: Kes weab koormat? See wastus on: Hobune! — Nenda on see siis see

I^{ne} ehk Kes=muude; —

II^{ne} ehk Kelle=muude on see, kui sulle peaks veldama: Vöta hobuse riistad päält ära! Siis woid sa küsida: Kelle riistad? Ja wastus on: Hobuse! —

III^{mas} ehk Kellele=muude on see, kui keegi sulle ütleks: Hobusele antakse kaeru. Siis woid sa küsida: Kellele antakse kaeru? Wastus on: Hobusele.

IV^{jas} ehk Keda=muude on see, kus küsida woiß: Keda? nenda kui seda neist sõnadest märkad: Mõni ütleks sulle: Pois paneb hobust ette ehk rakkesse. Sellest woid sa küsida: Keda paneb pois ette? Sa saaks wastuseks: Hobust!

Et nüüd nimesõnade üfjuse ja paljuse painutuse muudeseid ainult neist, neile ettepanutud sugusõnadest tunda woiß: siis peame esite sugusõnade painutusi hästi õppima, nenda kui siin näituseks on:

		Mehesugusõna.	Naesefugu.	Asjasugu.
Üfjuse (Singular)	Kes=muude:	(Nominativ) der, (ein)	die (eine)	das (ein)
	Kelle=muude:	(Genetiv) des (eines)	der (einer)	des (eines)
	Kellele=muude:	(Dativ) dem (einem)	der (einer)	dem (einem)
	Keda=muude:	(Accusativ) den (einen)	die (eine)	das (ein)
Paljuse (Plural)	Kes=muude:	(Nominativ) die	die	die
	Kelle=muude:	(Genitiv) der	der	der
	Kellele=muude:	(Dativ) den	den	den
	Keda=muude:	(Accusativ) die	die	die

Saksakeele nimesõnade painutus on nende fugu järele kolmesugune: 1) mehesugu=, 2) naesefugu= ja 3) asjasugu nimesõnade painutus.

Mehe= ehk isastfugu nimesõnade painutus.

Mehefugu nimesõnade painutus sünnib nenda, et painutatav nimesõna ise muidu muutmata jääb, muud kui et temale üksuse ja paljuse muudetes sõna lõpul „en ehk n“ lõpeotsa pannakse. Ometi ei saa mitte keik mehefugu nimesõnad sel viisil painutatud, kui aga need nimesõnad:

- a) kelle wiimne täht „e“ on; nii kui: der Erbe, — pärija; der Bote, — sõnume wiija;
- b) kelle sõna wiimne täht endisel aéal „e“=ga lõpetati; kui on: der Hirt, — karjane; der Herr, — härra.
- d) need wõerast keelest wõetud mehefugu sõnad, kelle rõhk wiimse silbi pääle langeb, kui: der Student, — tudent; der Levit, — lewiit, j. n. e.

Üksuse.

kes=muude: der Erbe, der Herr, der Student.

kelle=muude: des Erben, des Herren, des Studenten.

kellele=muude: dem Erben, dem Herren, dem Studenten.

keda=muude: den Erben, den Herren, den Studenten.

Paljuse.

kes=muude: die Erben, die Herren, die Studenten.

kelle=muude: der Erben, der Herren, der Studenten.

kellele=muude: den Erben, den Herren, den Studenten.

keda=muude: die Erben, die Herren, die Studenten j. n. e.

Üksipäini painutatakse see sõna: der Käse, juust, ehk ta küll mehe-nimesõna sugust on, siiski asjasugu nimesõnade viisil, missest alamal weel laiemalt räägitud saab.

Kaese= ehk emastfugu nimesõnade painutus.

Kaese fugu nimesõnade painutus sünnib nenda, et painutatav nimesõna üksuses keigis muudetes foguni muutmata jääb. Paljuses saab aga üks jagu kaese fugu nimesõnu otse nenda samuti painutatud, kui mehe fugu nimesõnu paljuses painutatakse; teine jagu neist, ja nimelt niisugused kaese fugu nimesõnad, kelle lõpeots „niß“ on, — kui ka ühesilbilised hääleta tähega lõpetavad sellesama fugu nimesõnad, saavad paljuse „kellele=muudes“ üks „n“, ja muude paljuse=muudetes ühe „e“ lõpeotsa.

Weel tuleb tähele panna, et keif süa puutuwad sõnad, mis ühe-silbilised, ja kelle sees häälega tähed a, o, u, au, keske sõna on, endid paljuses ä, ö, ü, äü pääle muudawad, nenda kui: die Hand, — käsi; die Hände, — käed j. n. e.

Ühesilbiga naesefugu nimesõnadest jääwad ainult 15 sõna üksuses muutmata, saawad aga paljuses mehesugu sõnade wiisil painutatud. Need on:

die That — tegu; die Saat — seeme; die Fracht — weetaw loorm; die Schlacht — sõa lahing; die Jagd — jacht; die Fahrt sõit; die Last — kandaw loorm; die Mark — raha nimi; die Gluth — wee=wooi; die Gluth — tule kiirg; die Schlucht — sügaw org; die Bucht — mere nurk; die Burg — kants; die Furt — juga, kost; die Schuld — wõlg eht süüd.

Naese- eht emastfugu nimesõnade painutamise wiis on:

Üksuse.

kes=muude: die Frau, die That, die Finsterniß, die Maus;
 kelle=muude: der Frau, der That, der Finsterniß, der Maus;
 kellele=muude: der Frau, der That, der Finsterniß, der Maus;
 keda=muude: die Frau, die That, die Finsterniß, die Maus.

Paljuse.

kes=muude: die Frauen, die Thaten, die Finsternisse, die Mäuse;
 kelle=muude: der Frauen, der Thaten, der Finsternisse, der Mäuse;
 kellele=muude: den Frauen, den Thaten, den Finsternissen, den Mäusen;
 keda=muude: die Frauen, die Thaten, die Finsternisse, die Mäuse.

Asjasugu ja ta mitmede mehesugu sõnade painutus.

Asjasugu nimesõnade painutus, kelle järel ka mõned mehesugu nimesõnad painutatakse, on üksuses keikidel üks. Üksuse „Kelle=muudes“ pannakse üks „es eht s“, „Kellele=muudes“ enamiste „e“ painutawa sõnale lõpeotsja; Keda=muudes jääb painutaw sõna aga nenda, kui ta „Kes=muudes“ on. Selle wastu on aga paljuses wäga suur wahet painutatawa asjasugu nimesõnade muudetuses.

Üks jagu sõnu jääb paljuses üsna muutmata, muud kui et „kellele=muudes üks „n“ painutava sõnadele juure lisatakse. Keik need sõnad on asjasugu ja ka mõned mehesugu nimesõnad, mis e, el, er ja en pääle lõpetavad; nii kui: der Engel — ingel, — das Messer — nuga, — das Gemälde.

Üksuse.

kes=muude: der Engel, das Gemälde, der Haufe, das Herz.
 kelle=muude: des Engels, des Gemäldes, des Hausens, des Herzens.
 kellele=muude: dem Engel, dem Gemälde, dem Hausen, dem Herzen.
 keda=muude: den Engel, das Gemälde, den Hausen, das Herz.

Paljuse.

kes=muude: die Engel, die Gemälde, die Hausen, die Herzen.
 kelle=muude: der Engel, der Gemälde, der Hausen, der Herzen.
 kellele=muude: den Engeln, den Gemälden, den Hausen, den Herzen.
 keda=muude: die Engel, die Gemälde, die Hausen, die Herzen.

Üks jagu sõnu, ja nimelt need asjasugu nimesõnad, kellel lõpetas üks hääleta täht on, nii kui: das Haus — maa, — ja ka niisugused mehesugu nimesõnad, kellel lõpetas „thum“ on, nii kui: der Reichthum — rikkus, — ja need sõnad: Gott — Jumal; der Geist — waim; der Leib ihu; der Mann — mees; der Ort — koht; der Stand — seisus; der Wurm — ussike; der Wald mets; der Strauß — jaanalind; der Strauch — wõsa; — saawad paljuses nenda painutatud, et neil keigis muu paljuse=muudetes „er“, aga kellele=muudes „ern“ sõna wiimse otja lisatakse.

Ka on siin tähele panna, et kui neil siin eesnimetatud nimesõnadel üks a, o, u ehk au keskst sõna peaks olema, seda paljuses ä, ö, ü ja äü-ks peab ümbermuutma, nenda kui:

Üksuse.

kes=muude: das Weib, das Haus, der Reichthum, der Leib.
 kelle=muude: des Weibes, des Hauses, des Reichthums, des Leibes.
 kellele=muude: dem Weibe, dem Hause, dem Reichthum, dem Leibe.
 keda=muude: das Weib, das Haus, den Reichthum, den Leib.

Paljus.

- kes=muude: die Weiber, die Häuser, die Reichthümer, die Leiber.
 kelle=muude: der Weiber, der Häuser, der Reichthümer, der Leiber.
 kellele=muude: den Weibern, den Häusern, den Reichthümern,
 den Leibern.
 keda=muude: die Weiber, die Häuser, die Reichthümer, die Leiber.

Mönne pea= ehk nimesõnadel on wanal aeal üks „n“ lõpettas seisnud, mis aga nüüdsel aeal enam ei pruugita; aga painutuse juures tuleb „n“ ometi jälle ette, nii kui: der Glaube — usk; der Wille — tahtmine; der Name — nimi; der Saame — seeme; der Haufe — unnik; der Buchstabe — raamatu täht; der Friede — rahu; der Schade — kahju; das Herz — süda.

Üksuse.

- kes=muude: der Glaube, der Wille, das Herz.
 kelle=muude: des Glaubens, des Willens, des Herzens.
 kellele=muude: dem Glauben, dem Willen, dem Herzen.
 keda=muude: den Glauben, den Willen, das Herz.

Üksuse.

- kes=muude: der Name, der Haufe, der Saame.
 kelle=muude: des Namens, des Hausens, des Saamens.
 kellele=muude: dem Namen, dem Hausen, dem Saamen.
 keda=muude: den Namen, den Hausen, den Saamen.

Paljuse.

- kes=muude: die Namen, die Hausen, die Saamen.
 kelle=muude: der Namen, der Hausen, der Saamen.
 kellele=muude: den Namen, den Hausen, den Saamen.
 keda=muude: die Namen, die Hausen, die Saamen.

Järeltulewad 5 asjasugu nimesõna painutatakse paljuses otse kui mehesugu nimesõnu: das Ohr — kõrw; das Auge — film; das Ende — ots; das Bett — woodi; das Hemd — särk, ame; ja 10 mehesugu peasõnad saawad ka selsamal wiisil painutatud, kui on: der See — järw; der Thron — aujürg; der Gau — küla (wana saksakeeli); der Pfau — wau, (lind); der Mast — laewa mast; der Dorn — okkas; der Forst — mets; der Strahl — joon; der Stachel — astel, nõel (mesilase); nenda kui on:

Üksuse.

kes=muude:	das Ohr, der Dorn, das Bett, der See,
kelle=muude:	des Ohres, des Dorns, des Bettes, des Sees.
kellele=muude:	dem Ohre, dem Dorn, dem Bette, dem See.
keda=muude:	das Ohr, den Dorn, das Bett, den See.

Paljuse.

kes=muude:	die Ohren, die Dornen, die Betten, die Seen.
kelle=muude:	der Ohren, der Dornen, der Betten, der Seen.
kellele=muude:	den Ohren, den Dornen, den Betten, den Seen.
keda=muude:	die Ohren, die Dornen, die Betten, die Seen.

Palju asjasugu nimesõnu, isäranis, kus sõna keskkel „oo“ on, nii kui: das Moos — sammal; — kui ka palju mehesugu nimesõnu, mis võerast keelest võetud ja kelle lõpetusad „al, ol, on, in, ar, ier, or, eur“ pääle lõpetavad, nii kui: General — kindral; — painutatakse paljuse muudetes nendasamuti, kui naese= ehk emast= sugu nime= ehk peasõnu paljuses painutatakse, nenda kui:

Paljuse.

kes=muude:	die Beile, die Moose, die Bäume, die Generale.
kelle=m.	der Beile, der Moose, der Bäume, der Generale.
kellele=m.	den Beilen, den Moosen, den Bäumen, den Generalen.
keda=m.	die Beile, die Moose, die Bäume, die Generale.

üksus.	Mehesugu peasõnade lõpetused.	Naese= ehk emast= sugu peasõnade lõpetused.	Asjasugu ja mehesugu peasõnade lõpetused.
kes=muude	—	jääb teigis	—
kelle=m.	en, n.	muudetes ilma	es, s.
kellele=m.	en, n.	muutmata.	e.
keda=m.	en, n.		—

Paljus.	Mehesugu peajõnade lõpetused.	Naese- ehk emat- sugu peajõnade lõpetused.	Aksjasingu ja mehesugu peajõnade lõpetused.				
kes = muude	en, n.	en, n.	e.	jääb ilma muutmata.	er.	en n.	e.
kelle = m.	—	—	e.		er.	—	e.
kellele = m.	—	—	en.		ern.	—	en.
keda = m.	—	—	e.		er.	—	e.
nii kui:	der Erbe, der Herr.	die Frau, die Thot.	die Maus, die Finsterniß.	der Engel, das Gemälde.	das Weib, der Reichthum.	das Dohr, der Dorn.	das Heil, der General.

Jsi kombel saavad need siin all nimetatud kaks sõnad, die Mutter — ema, ja die Tochter — tütar painutatud, kui:

Üksuse.

kes = muude: die Mutter — ema — die Tochter — tütar.
 kelle = muude: der Mutter der Tochter
 kellele = muude: der Mutter der Tochter
 keda = muude: die Mutter die Tochter

Paljuse.

kes = muude: die Mütter — emad — die Töchter — tütreid.
 kelle = muude: der Mütter der Töchter
 kellele = muude: den Müttern den Töchtern
 keda = muude: die Mütter die Töchter.

Lõpetuseks peab veel nimetatama, et inimeste, maade ja linnade nimes painutustes siis üsna muutmata jäävad, kui neile sugu sõna ette on pantud; üksnes paljuse muudetes pannakse neile wahest üks „n“ otja; aga kui neil sugu sõna mitte ette pantud ei ole, siis pannakse neile üksuse „kelle = muudes“ üks „s ehk ens“ ja „kellele = muudes kui ka keda = muudes“ sagedaste üks „n“ lõpetaja, nenda kui:

Üksuse.

kes = muude: Marie, Peter. — die Marie, der Peter.
 kelle = m.: Mariens, Peters, — der Marie, des Peters.
 kellele = m.: Marie, Peter, — der Marie, dem Peter.
 keda = m.: Marien, Peter, — die Marie, den Peter.

Paljuse.

kes=muude:	die Marien, die Peter.
kelle=m.:	der Marien, der Peter.
kellele=m.:	den Marien, den Peter.
keda=m.:	die Marien, die Peter.

Mitmil nimesõnadel ei olegi ükjust, sest et neid ükfikult ei ole; nenda kui: die Eltern — wanemad; die Leute — rahwas; die Geschwister — wennad õed. — Mõne sõnadel ei ole jälle mitte paljust, ja pruugitakse neid ikka üksuses; nenda kui: das Silber — hõbe; der Sand — liiw; der Fleisch — usinus j. n. e.

Mõne nimesõnadel on kahesugune paljus, ja neil paljustel oma isi-tähendus, nenda kui on:

die Bände — köidetud raamatud; die Bänder — sidemed;
 die Dinge — asjad; — die Dinger — wäikesed asjad;
 die Gesichter — inimeste näud; die Gesichte — nägemised j. n. e.

II. Omadusesõnad.

Omaduse sõnade painutamisest.

Omadusesõnad, mis, nenda kui ülemaal nimetatud sai, nimesõna wiisi ehk moodu seletawad: saawad kõne sees nimesõnale ehk ette pantud, nii kui: der gute Mann — hea mees; die guten Männer — head mehed, ehk nemad seisawad nimesõna taga ja nimetatavad nimesõnast midagi, nenda kui: der Mann ist gut — mees on hea; die Männer sind gut — mehed on head. Kui omadusesõnad nimesõna taga seisawad, ja nimesõnast midagi nimetatavad: siis jääwad nemad sakskäelees ikka üsna muutmata ja painutamata, olgu et ühest ehk mitmest nimesõnabest midagi nimetatatse. Nenda kui: das Schaaf ist weiß — lammas on walge; die Schaafe sind weiß — lambad on walgeb.

Aga kui omadusesõnad nimesõna ees seisawad, siis saawad nemad painutatud; aga kahel wiisil.

Kui üks ainus omadusefõna nimesõna ees seisab, siis saab see isiviisil painutatud, ja kui kaks omadusefõnad ühe nimesõna ees seisavad, ehk kui ka üks omadusefõna ühes sugufõna, nimeafemiko= ehk arwufõnaga nimesõna ees seisavad, nenda kui: der gute Vater — hea isa; mein guter Vater — minu hea isa; viele gute Väter — palju häid isasid: siis saab see nimesõna kõrvas eesseisaw omadusefõna jälle esiviisi painutatud.

Esimene omadusefõna painutamise wiis, see on: kui omadusefõna üsna üksi nimesõna ees seisab, on:

Mehefugu.

Raese fugu.

Naesja fugu.

Üksuse.

tes=m.: guter Wein, hea wiin;	gute Zeit, hea aeg;	gutes Brod, hea leib.
felle=m.: guten Weines,	guter Zeit,	guten Brodes.
fellele=m.: gutem Weine,	guter Zeit,	gutem Brode.
feda=m.: guten Wein,	gute Zeit,	gutes Brod.

Paljuse.

tes=m.: gute Weine, head wiinad,	gute Zeiten, head aead,	gute Brode, head leiwad.
felle=m.: guter Weine,	guter Zeiten,	guter Brode.
fellele=m. guten Weinen,	guten Zeiten,	guten Broden.
feda=m.: gute Weine,	gute Zeiten,	gute Brode.

Ehk:

Sõna lõpetuste näitus.

Mehefugu.	Raese fugu.	Naesja fugu.	Reigil sugudel üks.
Üksuse.			paljuse
tes=m. er	e	es	e
felle=m. e	er	es	er
fellele=m. em	er	em	en
feda=m. en	e	es	e

Teine omadusefõnade painutamise wiis, mis järele see teine omadusefõna siis painutatakse, kui tema ees üks teine omadusefugu fõna, nimeafemik ehk arwufõna seisab, on nenda:

Mehefugu.

Mæsefugu.

Mšjasfugu.

Üksuse.

kes=muude: der gute Wein, die gute Zeit, das gute Brod.
 kelle=m.: des guten Weines, der guten Zeit, des guten Brodes.
 kellele=m.: dem guten Weine, der guten Zeit, dem guten Brode.
 keda=m.: den guten Wein, die gute Zeit, das gute Brod.

Paljuse.

kes=m.: die guten Weine, die guten Zeiten, die guten Brode.
 kelle=m.: der guten Weine, der guten Zeiten, der guten Brode.
 kellele=m.: den guten Weine, den guten Zeiten, den guten Broden.
 keda=m.: die guten Weine, die guten Zeiten, die guten Brode.

Eht: Sõna lõpetuste näitus.

Mehefugu.	Mæsefugu.	Mšjasfugu.	Keikil kolmel üks.
Üksus.			Paljus.
kes=m.: e	e	en	en
kelle=m.: en	en	en	en
kellele=m.: en	en	en	en
keda=m.: en	e	e	en

Siäranis tuleb veel tähele panna, et keik omadusefõnad, kelle ees need sõnad: ein, kein, viel, wenig, mehr, mein, dein, sein, sich, du, er, sie seisawad, üksuse kes=muudes esimese omadusefõna painutamise wiisi, ja keige muu muudetes teise painutamise wiisi järele painutatakse, nenda kui: ein guter Wein — üks hea wiin; du lieber Sohn — sina armas poeg; — ainult asjasugu omadusefõna käib, keda=muudes siiski ikka kes=muudega ühte; nenda kui: Ich kaufe ein großes Tuch — ma ostan suure rätiku, ja ei tohi mitte ütelda: ein große Tuch.

Weel on tähele panna, et omadusefõnad ka paljuse kes= ja keda=muudetes, et neil kül teise painutamise wiisi järele „en“ sõna lõpetõnas peaks olema, — siis „e“ lõpetõsa saawad, kui need sõnad: einige — mõned; etliche — wähe; viele — palju; mehrere — mitmed; wenige — pisut; alle — keik; — eht ka:

manche — mitu; solche — niisugused; ja welche — misugused, nende ees seisavad, nenda kui: mehrere gute Freunde — palju häid sõpru; viele große Häuser j. n. e. (kus õiguse poolest — mehrere guten Freunde ja viele großen Häuser peaks veldama.

Omadusesõnade vastastikko arvamise korradeft.

Omadusesõnade läbi võib ka seda tähendada, et ühel nimesõnal olgu ühest moodust, olemisest ehk viisist suurem osa on, kui teisel nimesõnal; ehk ka seda: et ühel nimesõnal, kui teda mitme teiste nimesõnade vastu saaks arvatud: sestsamast moodust, olemisest ja viisist see keigesuurem osa on.

Esimene omadusesõna vastastikko arvamise kord on see: kui kahe nimesõnade moodu, olemist ehk viisi vastastikko omadusesõna läbi tahetakse tähendada ja seda ütelda: et selle teise vastastikko peetud asjal suurem osa sest omadusest on, kui esimesel, nenda kui: dieses Haus ist schön! — see maja on ilus! — Jenes Haus ist noch schöner — teine maja on veel ilusam.

Teine vastastikko arvamisekord on see: kui mitme nimesõnade moodu, olemist ehk viisigi vastastikko pidades omadusesõna läbi tähendada tahetakse ja seda ütelda: et ühel neist vastastikko peetud asjadel see keigesuurem osa sest omadusest nende seas on, nenda kui: dieses Haus ist schön, jenes Haus ist schöner, aber das Haus dort ist das aller schönste; — aga see maja sääl on see keige ilusam.

Neil kahel vastastikko-arvamise-korradel on Saksa= kui ka Gesti= keeles oma isi wahel, mis omadusesõna lõpetuses võib ära tunda; sest:

Esimese vastastikko-arvamise-korral pannakse omadusesõnale „er“ ja teise vastastikko-arvamise-korral pannakse temale „est ehk ist“ lõpetaja, nenda kui: leicht — kerge; leichter — kergem; leichtest — keigekergem j. n. e.

Mitme omadusesõnade kess sõna seisavad tähed a, o, u ja au, muudetakse vastastikko-arvamise = korradel ä, ö, ü ja äü pääle, nenda kui:

alt — wana; älter — wanem; ältest — keigewanem.
jung — noor; jünger — noorem; jüngst — keigenoorem.

Need omadusefõnad, mis er, el ja en pädle lõpetavad, kaudu-
wab se r, l ja n esimese wastastikko-arwamisi-korral ära, nii kui:
edel — auus; edler — auusam; edelst — feige auusam. —
(mitte edeler).

Si wiisil käiwad need järeltulewad omadusefõnad oma was-
tastikko-arwamise kordades, kui on:

gut — hea; besser — parem; best — feigeparem;
hoch — kõrgem; höher — kõrgem; höchst — feigekõrgem;
nahe — ligi; näher — ligem; nächst — feigeligem;
bald — pea; eher — ennem; ehest — feigennem;
viel — palju; mehr — rohkem; meist — feigerohkem.

Mõnikord saab ka Saksa keeles ommaduse sõnade wastastikko-
arwamise korda-tähendus teiste sõnade abiga toimetatud; kui: mehr
— rohkem; sehr — väga; am meisten — feigerohkem j. n. c.

Nii kui: Der Tisch ist mehr hoch als lang, — laud on pit-
kusest kõrgem; — Mit diesem Schüler bin ich am meisten zufried-
den, — selle koolilapsega olen ma feigerohkem rahul.

Keik omaduse sõnade wastastikko-arwamise-korra läbi saadud
sõnad saawad otse selsamal wiisil, kui teisedki omadusefõnad nime-
eht peafõnadele ette pantud ja painutatud, nenda kui:

Ü t s u s e.

tes muude:	der höhere Baum	— kõrgem puu;
" "	die höhere Stadt	— kõrgem linn;
" "	das höhere Dach	— kõrgem katust.
kelle muude:	des höheren Baumes	— kõrgema puu;
" "	der höheren Stadt	— kõrgema linna;
" "	des höheren Daches	— kõrgema katuse.
kellele muude:	dem höheren Baume	— kõrgema puule;
" "	der höheren Stadt	— kõrgema linnale;
" "	dem höheren Dache	— kõrgema katusele.
keda muude:	den höheren Baum	— kõrgemat puud;
" "	die höhere Stadt	— kõrgemat linna;
" "	das höhere Dach	— kõrgemat katust.

P a l j u s e.

tes muude:	die höheren Bäume	— kõrgemad puud;
" "	die höheren Städte	— kõrgemad linnad;
" "	die höheren Dächer	— kõrgemad katused.

kellemuude:	der höheren Bäume	— förgema puude;
" "	der höheren Städte	— förgema linnade;
" "	der höheren Dächer	— förgema katuste.
kellele muude:	den höheren Bäumen	— förgema puudele;
" "	den höheren Städten	— förgema linnadele;
" "	den höheren Dächern	— förgema katustele.
kedamuude:	die höheren Bäume	— förgemaid puid;
" "	die höheren Städte	— förgemaid linnu;
" "	die höheren Dächer	— förgemaid katustid.

Uga kui need omaduse=šönade wastastikko arwamise=korrade läbi saadud šönad nii kui omadusešönad ühe nimesõna taga seks pantud saawad, et selle nimesõnast midagi ütelda: siis ei wõi neid Saksakeeles mitte painutada, nenda kui:

Diese Stadt ist größer als die andere — See linn on suurem kui teine; Viele Länder sind größer als Schweden — Palju maid on suuremad kui Rootsimaa; Der Adler fliegt am höchsten — kotkas lennab keigeförgemine.

Minult siis saawad ka omadusešönade wastastikko=arwamise korrade läbi saadud šönad nimesõnade taga niipalju painutatud, et neist üksuse ja paljuse wahet tuntakse, kui nemad sugusõna ettepanemise läbi nimesõnade aru sisse on saanud, nenda kui:

Dieses Pferd ist das schönere von beiden — See hobune on mõlematest keigeilusam; Diese zwei Pferde sind die schönsten unter Vielen — Need kaks hobust on hulga seast keigeilusamad; Absalom war der Schönste unter allem Volke — Absalom oli keigeilusam keige rahwa seas.

III. Sugusõnad (articulus).

Saksakeeles nimetatakse nimesõnu wäga arwalt ilma sugusõnata, keda Gestikeeles peaaegu sugugi pruugitud ei saa.

Sugusõnu on Saksakeeles kaks: Teine on kindel, teine kõikum sugusõna. Kindel sugusõna on: der, die, das; ja pruugitakse neid siis, kui inimesest ehk asjast räägitakse, mis nii hästi rääkijal kui kuuljal tutaw on; nenda kui: das Pferd — hobune; der Mann — mees j. n. e.

Kõik w sugusõna on: ein, eine, ein — üks; mis siis nimesõnale kõne sees ettepanakse, kui see inimene ehk asi, kellest räägitakse, mitte nii selgeste täada ei ole; nenda kui: ein Pferd — üks hobune; ein Mann — üks mees.

Sugusõnade painutamine on juba ülemal kirja pantud ja näidatud.

IV. Arwusõnad (Numerale).

Asjade hulka ja paljust tähendatakse isisõnade läbi, keda arwusõnadeks nimetatakse; nemad on kindlad ehk mitte-kindlad.

Kindlad arwusõnad ehk päris-arwusõnad on need, mis otse selgeste asjade aru nimetawad, nii kui: eins, — üks; zwei — kaks; drei — kolm j. n. e.

Suurem jagu neid päris-arwusõnu, neljast vier, saadik, ei saa sugugi painutatud, muud kui et neile kellele=muudes „en“ otsa pannakse, kui neil mitte nimesõna kõrwal ei seis; nenda kui:

Er ist mit sechsen gefahren — Tema on kuuega sõitnud; Aber er ist mit sechs Pferden gefahren — Tema on kuue hobusega sõitnud.

ein, eine, ein — üks ehk einer, eine, eines painutatakse ja pruugitakse otse omadusesõnade wiisil.

Nenda kui:

Üksuse.	Isajugu.	Emajugu.	Asajugu.
kes=muude:	ein Mann	eine Frau	ein Thier
kelle=m.	eines Mannes	einer Frau	eines Thieres
kellele=m.	einem Manne	einer Frau	einem Thiere
keda=m.	einen Mann.	eine Frau.	ein Thier.

Zwei — kaks, painutatakse kui sugusõna paljusel.

kes=muude: zwei — kaks; | kellele=m.: zweien — kahele;
 kelle=muude: zweier — kahe; | keda=m.: zwei — kaks.

Drei — kolm, painutatakse nendasamuti kui zwei; see on:

drei — kolm; | dreien — kolmele;
 dreier — kolme; | drei — kolm.

Arvusõnu woib ka nimesõnade wiisil pruukida, ja siis saawad nad ka peasõnade wiisi järel painutatud; nenda kui:

Er hat Hunderte geliehen — Tema on sadasid laenu wõtnud;
 Unter Tausenden giebt es nur einen Klugen — Tuhandate seas on aga üks tark.

Teine jagu kindlaid arvusõnu on need, mis selgeste lähenda-
 wad, mitmes asi see on, kellest räägitakse, nenda kui: der erste
 — esimene; der zweite — teine. — Need arvusõnad sünniwad
 neist päris=arvusõnadest seeläbi, et neile päris=arvusõnadele kuni
 19ⁿⁱ „te“ ja 20^{ast} ja edasi „ste“ sõna lõpeotsa ilma arvusõna
 muutmata, pannakse; üksnes ein — üks, ei saa mitte einte waid
 „erste“ — esimene, ja drei — kolm, ei saa mitte dreite waid
 „dritte“ — kolmas, wälja üteldud.

Need arvusõnad järjestikko üteldes käiwad nenda:

der erste, die erste, das erste — esimene;
 der zweite, die zweite, das zweite — teine;
 der dritte, die dritte, das dritte — kolmas;
 der vierte — fünfte, — zehnte — neunzehnte;
 der zwanzigste; einundzwanzigste — kaksikümnes;
 kaksikümnes esimene — der hundertste — saanded j. n. e.

Need arvusõnad saawad otse omadusesõnade kombel pruugitud
 ja painutatud, nenda kui:

ütluse.	Isasugu.	Emasugu.	Azjasugu.
kes=muude:	der vierte Soldat	die vierte Frau	das vierte Kind
kelle=m.:	des vierten Soldaten	der vierten Frau	des vierten Kindes
kellele=m.:	dem vierten Soldaten	der vierten Frau	dem vierten Kinde
keda=m.:	den vierten Soldaten	die vierte Frau	das vierte Kind.

Paljuse.	Isasugu.	Emasugu.	Asjasugu.
tes-muude:	die vierten Soldaten	die vierten Frauen	die vierten Kinder
kelle-m.:	der vierten Soldaten	der vierten Frauen	der vierten Kinder
kellele-m.:	den vierten Soldaten	den vierten Frauen	den vierten Kindern
teda-m.:	die vierten Soldaten	die vierten Frauen	die vierten Kinder.

Nenda kui omadusefõnade painutamise juures võlud on, üteldakse aga: ein vierter Soldat, eine vierte Frau, ein viertes Kind j. n. e.

Weel on need kindlad arvufõnad „beide“ — mõlemad, kui tahest asjast räägitakse, ja „ander“ — teine.

Nende painutamise käib selle tutva omadusefõna painutamise viisil, kui on:

Paljuse.

tes=muude:	die beiden Freunde	ehk: beide Freunde;
kelle-m.:	der beiden Freunde	beider Freunde;
kellele-m.:	den beiden Freunden	beiden Freunden;
teda=m.:	die beiden Freunde	beide Freunde.

Üksuse.

tes=muude: der andere Tag, die andere Nacht, das andere Licht; des andern Tages, der andern Nacht, des andern Lichtes j. n. e.

tes=muude: ehk: ein anderer Tag, eine andere Nacht, ein anderes Licht; eines andern Tages, j. n. e.

Ka siin peab jälle ütleva, et keegi neid esnimetatud arvufõnu kõne sees pea- ehk nimesõnade viisil võib pruukida, ja siis saab neid ka peafõnade kombel painutatud, nenda kui:

Üksuse.

tes=muude:	der Eine und der Andere	— Üks ja teine,
kellele-m.:	des Einen und des Andern	— Ühe ja teise;
kellele-m.:	dem Einen und dem Andern	— Ühe ja teisele;
teda=m.:	den Einen und den Andern	— Ühte ja teist.

Paljuse.

kes=muude:	die Einen und die Andern	—	Ühed ja teised;
kelle=m.:	der Einen und der Andern	—	Ühede ja teiste;
kellele=m.:	den Einen und den Andern	—	Ühebele ja teistele;
keda=m.:	die Einen und die Andern	—	Ühtesid ja teisi.

Mitte kindlad arwufõnad

on niifugused, mis üteldawa asjade aru mitte täieste ehk selgeste ei nimeta, kui on:

Jeder — igamees; jeglicher — igauks; jedweder — igauks;
 alle — feik; etliche — mõned; einige — mõned;
 manche — mitu; viel — palju; mehr — enam;
 mehrere — mitmed; wenig — wäha; weniger — wähem;
 ganz — täieste koguni; halb — pool; keiner — ükski.

Keid sõnu pruugitakse wahest nimesõnade, wahest jälle omaduseõnade wiisil, ja selle järel saawad nemad ka pea nimesõnade pea jälle omaduse sõnade wiisil painutatud, nenda kui:

Nimesõna wiisil painutatud.	Omaduse sõna wiisil painutatud.		
Üksuse.	3s. fugu.	Emasugu.	Asjasugu.
kes muude: keiner	kein Pferd	keine Kuh	kein Schwein
kelle-m.: keines	keines Pferdes	keiner Kuh	keines Schweines
kellele-m.: keinem	keinem Pferde	keiner Kuh	keinem Schweine
keda-m.: keinen	kein Pferd	keine Kuh	kein Schwein.
Paljuse.	3s. fugu.	Emasugu.	Asjasugu.
kes-munde: viele	viele Döfen	—	—
kelle-m.: vieler	vieler Döfen	—	—
kellele-m.: vielen	vielen Döfen	—	—
keda-m.: viele	viele Döfen	—	—

V. Nimeasemikud (sõnad) (Pronomen).

Kõne sees ei saa see asi, kellest räägitakse, mitte ühtepuhku uueste oma nimega nimetatud, vaid selle nime asemel pruugitakse isisõnad, ja nimetatakse „nimeasemikud.“

Kui ja ütled: Sumal on armuline, ta teeb meile palju head; siis on see sõna „ta“ Sumala asemele pantud. Muidu peaks üteldub saama: Sumal on armuline, Sumal teeb meile palju head! j. n. e.

Nimeasemikud on ehk päris nimeasemik, ehk näitaja nimeasemikud, ehk küsijad nimeasemikud, ehk kahtlased nimeasemikud.

1. Päris nimeasemikud.

Päris nimeasemik tähendab ehk seda inimest, kes praegu midagi räägib ehk teeb; see on esimene olewus: ich — mina; ja kui mitmed on, „wir“ — meie; ehk päris nimeasemik tähendab seda inimest, kelle wastu räägitakse; see on teine olewus: „du“ — sina, ja kui mitmed on, „ihr“ — teie; — ehk päris nimeasemik tähendab ka weel inimest ehk asja, kellest midagi räägitakse, ja see on kolmas olewus: „er“ — tema, kui see tähendatud inimene woi asi mehesugu on; „sie“ — tema, kui see tähendatud inimene woi asi naese ehk emastsugu, ja „es“ — tema, kui se tähendatud asi asjasugu on.

Nimega nimeasemikude ehk eestsõnade painutamine on isisugune ehk isimoodi; nenda kui:

Üksus.	Esimene olewus.	Teine olewus.	Kolmas olewus.
kes = muude	ich	du	er, sie, es
kelle = m.	meiner	deiner	seiner, ihrer, seiner
kellele = m.	mir	dir	ihm, ihr, ihm
keda = m.	mich	dich	ihn, sie, es.

Paljus.	Esimene olewus.	Teine olewus.	Kolmas olewus.
tes=muude:	wir	ihr	sie
felle=m.:	unser	euer	ihr
fellele=m.:	uns	euch	ihnen
feda=m.:	uns	euch	sie

Päris nimeasemik on weel see sõna „sich“ — ennast. Teda pruugitakse siis kõne sees, kui selle inimese eht asja pääle tagasti tahetakse näidata, kellest midagi wälja üteldi. Dmeti on Saksa-keele „sich“ ja Gestikeele „ennast“ wahel see wahel: et „sich“ Saksa-keeles ainult kolmandama olewuse sees pruugitakse, aga esimese ja teise olewuses, kus ka Gestikeeles „ennast“ pruugitakse, üteldakse Saksa-keeles: mich, dich, uns, euch.

Nenda kui:

Ü l s u s.

Esimene olewus: ich freue mich — mina rõõmustan ennast
 Teine olewus: du freuest dich — sina rõõmustad ennast
 Kolmas olewus: er, sie, es freut sich — tema rõõmustab ennast.

P a l j u s.

Esimene olewus: wir freuen uns — meie rõõmustame (endid)
 Teine olewus: ihr freuet euch — teie rõõmustate (endid)
 Kolmas olewus: sie freuen sich — nemad rõõmustawad (endid).

Kui wõerast meest tahetakse auustada, siis ei ütelda Saksa-keeli temale mitte: „du“ — sina; egga ka mitte „ihr“ — teie, nenda kui Gestikeeli; waid: „Sie“ — Teie, see on: päris nimeasemikku kolmandama olewuse paljust. Ja kui jeda kirja kirjutatakse: siis pannakse ikka suur kirjataht selle nimeasemiko-sõna hakkatuses; nenda kui:

Sie haben mir Gutes gethan — Teie olete mulle hääd teinud.
 Die Stimme Ihrer Kinder ist mir bekannt — Teie laste hääl on mul tutaw.
 Ich kann Ihnen Alles anvertrauen — Ma woin teile Teie tütte uskuda.
 Ich liebe Sie — Ma armastan Teid.

Nende päris nimeasemikude seltsi arwatakse ka need omanda-jad nimeasemikud, kui on:
 mein — minu; dein — sinu; sein — tema; unser — meie;
 euer — teie; ihr — teie; j. n. e.

Need omandajad nimeasemikud painutatakse otse nenda, kui päris omadusejõnu, kui:

Üksuse.

tes=muude: mein Vater — minu isa
meine Mutter — minu emä;
mein Kind — minu laps.

kelle=muude: meines Vaters — minu isa;
meiner Mutter — minu emä;
meines Kindes — minu lapse.

kellele=muude: meinem Vater — minu isale;
meiner Mutter — minu emäle;
meinem Kinde — minu lapsle.

teda=muude: meinen Vater — minu isat;
meine Mutter — minu emat;
mein Kind — minu last.

Paljuse.

tes=muude: meine Väter — minu isad;
meine Mütter — minu emad;
meine Kinder — minu lapsed.

kelle=muude: meiner Väter — minu isade;
meiner Mütter — minu emade;
meiner Kinder — minu laste.

kellele=muude: meinen Vätern — minu isadele;
meinen Müttern — minu emadele;
meinen Kindern — minu lastele.

teda=muude: meine Väter — minu isasid;
meine Mütter — minu emasid;
meine Kinder — minu lapsi.

Üksuse.	Tema, see on: iibe mehe isa.	Tema, see on: iibe naise isa.	Tema, see on: iibe lapse isa.
tes=muude:	sein Vater	ihr Vater	sein Vater
kelle=m.:	seines Vaters	ihtes Vaters	seines Vaters
kellele=m.:	seinem Vater	ihtrem Vater	seinem Vater
teda=m.:	seinen Vater	ihtren Vater	seinen Vater.

Paljus.	Tema, see on: ühe mehe isa.	Tema, see on: ühe naese isa.	Tema, see on: ühe lapse isa.
kes=muude:	seine Väter	ihre Väter	seine Väter
kelle=m.	seiner Väter	ihrer Väter	seiner Väter
kellele=m.	seinen Vätern	ihren Vätern	seinen Vätern
keda=m.	seine Väter	ihre Väter	seine Väter.

2. Näitajad nimeasemikud.

Neid on kolm jagu.

Need, kes nimesõnade arulised, kui on:

der, die, das — sel;

derselbe, dieselbe, dasselbe — seesama;

derjenige, diejenige, dasjenige — see.

Need, kes omadusesõnade arulised:

dieser, diese, dieses — see;

jener, jene, jenes — see;

solcher, solche, solches — seefugune.

Need, kes liisõnana arulised:

(Koha eht paiga tähendajad) da — sääl; hier — siin; dort — sääl; her — siia; hin — tenna; (aea tähendajad) da — kui; dann — siis; heut — täna; heuer — see aasta; (tombe tähendajad) so — nenda; selbst — isä.

„Der, die, das,“ kui ta näitaja nimeasemik on, tähendab niipalju kui; „see;“ kuidas seda meist sõnadest näed:

der, welcher mir das gesagt hat, ist nicht hier.
see, kes mulle seda ütelnud, pole mitte siin.

Ja painutatakse nenda:

üksus.	Mehesugu.	Naesegugu.	Asjasugu.
tes = muude:	der	die	das
telle = m.	dessen	deren	dessen
tellele = m.	dem	der	dem
teda = m.	den	die	das

Paljus.	Mehesugu.	Naesegugu.	Asjasugu.
tes = muude:	die	} on teige kolme sugul ühtewiisi.	
telle = m.	deren		
tellele = m.	denen		
teda = m.	die		

Derselbe ja derjenige painutatakse nenda:

üksus.	Mehesugu.	Naesegugu.	Asjasugu.
tes = m.:	derjenige	diejenige	dasjenige — seesama
telle = m.	desjenigen	derjenigen	desjenigen — sellejama
tellele = m.	demjenigen	derjenigen	demjenigen — sellesamale
teda = m.:	denjenigen	diejenige	dasjenige — sedasama

Paljus.	Mehesugu.	Naesegugu.	Asjasugu.
tes = m.	diejenigen	} on teige kolme sugul ühtewiisi.	
telle = m.	derjenigen		
tellele = m.	denjenigen		
teda = m.	diejenigen		

Nendafamuti painutatakse ka see sõna: derselbe, dieselbe, dasselbe — seefama:

Üksuse.

kes=muude: derselbe, dieselbe, dasselbe

kelle=muude: desselben, derselben, desselben

kellele=muude: demselben, derselben, demselben

keda=muude: denselben, dieselbe, dasselbe.

Paljuse.

kes=muude: dieselben

kelle=muude: derselben

kellele=muude: denselben

keda=muude: dieselben

Omadusefõnade arulised nimeafemikud painutatakse seltsamal viisil:

Üksuse.

kes=muude: dieser, diese, dieses — se

kelle=muude: dieser, dieser, dieser j. n. e.

Viisfõna arulised nimeafemikud jäävad üsna painutamata.

3. Kõsijad nimeafemikud.

Kõsijad nimeafemikud on ehk nimesõnade= ehk omadusefõnade farnatsed, ehk viisi-tähendajad.

	Mehefõnu.	Raeseifõnu.	Asjafõnu.
Nimesõna farnatsed on:	wer? — kes?	wer? — kes?	was? — mis?
Omadusefõna farnatsed:	welcher	welche	welches.

Viisi-tähendajad: wo? — kus? wann? — kuuas? wie? — kuidas? warum? — mispärast? wodurch? — mis läbi? woju? — mis tarwis? j. n. e.

Neid küsijaid nimesõna sarnatsid nimeasemikuid painutatakse nenda:

ütsus.	Mehesugn.	Naesugn.	Asjasugn.
kes=muude:	wer	—	was
kelle=m.	wessen	—	wessen
kellele=m.	wem	—	wem
keda=m.	wen	—	was

Omadesõna sarnatsed küsijad nimeasemikud painutatakse seda wiisi:

ütsus.	Mehesugn.	Naesugn.	Asjasugn.
kes=muude:	welcher	welche	welches
kelle=m.	welches	welcher	welches
kellele=m.	welchem	welcher	welchem
keda=m.	welchen	welche	welches
Paljus.	Mehesugn.	Naesugn.	Asjasugn.
kes=muude:	welche	} on teigil üts.	
kelle=m.	welcher		
kellele=m.	welchen		
keda=m.	welche		

Wiisi tähendajad küsijad nimeasemikud jääwad teitipidi painutamata.

4. Kahtlased nimeasemikud

on muist niisugused sõnad, mis inimesi tähendavad, nii kui:

Jemand — mõni; Niemand — ei ütski; Jedermann — igaüks; Einer — üks; Keiner — ütski.

Muist tähendavad nemad asju, nii kui:

Etwas — midagi, wäha; ja Nichts — ei ühtegi.

Painutatud saavad neist kahtlastest nimeasemikudest need sõnad:

Jemand, Niemand, Jedermann, Einer, Keiner;

aga mitte need sõnad:

man, etwas ja nichts.

Nenda kui:

Ü t s u s e.

ies = muude:	Jemand,	Niemand,	Einer.
telle = m.	Jemandes,	Niemandes,	Eines.
tellele = m.	Jemandem,	Niemandem,	Einem.
teda = m.	Jemanden,	Niemanden,	Einem.

A e a = s õ n a d.

Aea-sõnade jaud.

Aea-sõnad jaetatakse oma olemise poolest 3. jauts.

1. jagu on niisugused aea-sõnad, mis läbi rääkija ühest asjast midagi ütleb, ilma et aea-sõnale üht muud sõna peaks juure panema, mis pääle tema nagu sihtida tahaks. Niisugused aea-sõnad nimetatakse täie l i s e l s e h t sihtimata aea-sõnadeks; (verbum intransitivum) nenda kui:

Der Vater geht — isa käib; Der Hund bellt — koer haugub.

2. jagu aea-sõnu on niisugused, mis mitte ühest asjast ehk inimesest woi ütelda, ilma et see ütlemine ühe juurepantud sõna läbi täieliseks saaks. Sest, kui keegi peaks ütleva: „Der Vater liebt“ — isa armastab: siis ei oleks see kõne kuulja meelest

mitte täieline ja igamees peaks uueste küsima: Keda armastab isa?
Ja kui ja siis selle ütlemisele uueste üks nimi juure paneksid ja
ütlesid: Isa armastab oma last; siis oleks see ütlemine täielik.

Ja niisugused aasõnad, mis mitte täielised ei ole, enne kui
neile üks tähendus juure lisatakse, mis pääle nad sihiwad, nime-
tatakse sihtijaiks aasõnadeks (verbum transitivum) nenda kui:

Der Vater liebt den Sohn — Isa armastab poega.

Der Hund beißt den Dieb — Koer hammustab warast.

See woib kül ka sündida, et üks aasõna sellesama asja eht
inimese pääle tagasi-sihtides näitab, kellest midagi üteldi, nenda kui:

Der Vater wäscht sich — Isa peseb enast.

Niisugusid aasõnu nimetatakse tagasi-sihtijaiks aasõnadeks
(verbum reflexivum). Sest, see sõna: „ennast“ tähendab siin
niisama palju, kui oleks kirjutatud: isa peseb isat.

3. jagu aasõnu on ka niisugused aasõnad, kes üsna ilma ni-
meta seda näitawad, mis ütelda tahetakse, nenda kui:

Es friert — külmetab; Es schneit — lund sadab.

Aasõnade kolutamiseft eht painutamiseft.

(Conjugation loc: Konjugation.)

Aasõnade kolutamiseks nimetatakse seda muutmist, mis saksa-
keeles

a. muißt aasõna lõpeotsa silbide eht tähtede panemise läbi
sünnib, nenda kui:

ich rufe — mina kutsun;

du ruffst — sina kutsud;

er ruft — tema kutsub; j. n. e.

b. muißt aasõnade wokaali eht häälega tähe muutmise läbi
tuleb, nenda kui:

der Vater ruft — isa kutsub;

der Vater rief — isa kutsus.

Aasõnade kolutamise läbi tähendatakse:

1) Kõne wüßid; 2) Kõne aega; 3) Kellest, ja kas ühest eht
mitmest kõneldakse (see on: tegijate üksjust eht paljust); 4) Kas
see, kellest midagi üteldakse, isi tegija on, eht kas temale midagi
teatakse, (see on: kas see pruugitud aasõna tegew eht tehtaw on.)

1. Kõne wiisidest.

a. Keit, mis kõneldakse, on oma wiisi poolest ehk tõeste tõsi, ja nimetatakse siis „kindlaks-kõneks“ (Indicativ) nenda kui:

Die Sonne scheint — päike paistab;

Der Hund bellt — koer haugub;

b. Ehk see mis kõneldakse pole mitte tõeste sündinud, waid öölbakse aga arwamist ja soowimist mööda. Niisugust kõnet nimetatakse „kahtlaseks kõneks“ (Conjunctiv), nenda kui:

Ich hoffe, daß die Sonne scheinen werde, — ma loodan, et päike saab paistma.

c. Ehk et see, mis kõneldakse, saab käskmise wiisil nimetatud; ja seda kõnet nimetatakse „käskmise-kõneks“ (Imperativ) nenda kui:

Bete und arbeite! — palu ja te tööd!

Scheine mir wieder, o Sonne! — paista mulle jälle, oh päike!

2. Kõne aegadest.

Uea pääle waadates tunnukse kõne sees seda wahet, mis praegu sünnib ehk praegu käes on, ehk mis jo enne sündinud, ehk mis tulewal aéal saab sündima.

Praegune aeg (Präsens):

ich gehe — ma käin;

ich liebe — ma armastan;

Möödaläinud aeg (Imperfectum):

ich ging — ma käisin;

ich liebte — ma armastasin;

Täieste möödaläinud aeg (Perfectum):

ich bin gegangen — ma olen käinud;

ich habe geliebt — ma olen armastanud;

Ammu möödaläinud aeg (Plusquamperfectum):

ich war gegangen — ma olin käinud;

ich hatte geliebt — ma olin armastanud;

Tulew aeg (Futurum):

ich werde gehen — ma saan minema;

ich werde lieben — ma saan armastama;

Lõpetud tulew aeg (Futurum exactum):

ich werde gegangen sein — ma saan käinud olema.

ich werde geliebt haben — ma saan armastanud olema.

Ujade-sõna seletuseks peab veel nimetama: et muist aegasi, see on: praegune aeg (Präsens), täieste mööda läinud aeg (Perfectum) ja tulew-aeg, (Futurum) kindlaiks aegabeks tulewad nimetada, sest keik kõne, mis neid aegu tähendades räägitakse on iseneses kindel ja ei noua täiendamist, nenda kui:

die Sonne scheint, — päike paistab;

die Sonne hat gestern geschienen, — päike on eila paistnud;

die Sonne wird morgen scheinen, — päike saab homme paistma.

Uga need teised kolm aega, see on: Mööda läinud aeg, (Imperfectum), ammu mööda läinud aeg (Plusquamperfectum) ja lõpetatud tulew-aeg (Futurum exactum) — jätavad seda asja mis nad nimetawad, nagu poolikuks ja tarwitawad seda, et üks teine seltsamal aeval sündinud ehk sündiw asi neile seletust annab.

Kui sa ütled: ich ging, — ma läksin; ich war gegangen, — ma olin läinud; ehk: ich werde gegangen sein, — ma saan läinud olema: siis ei ole see kõne mitte täielik, waid peaks veel küsitatama: Mis oli siis, kui sa läksid? Mis siis sai, kui sa läinud olid? Mis siis saab saama, kui sa saad läinud olema? — Ja kui sa tahad terwet kõnet kõnelda, siis tuleb sul ehk nenda rääkida:

Ma läksin (sellepärast, et mul hirm pääle tuli);

Ma olin läinud, (enne kui teie meile saite);

Ma saan ära läinud olema (enne kui päike tõuseb).

3. Kellest ja kui mitmest kõneldakse.

Sga kõne sees on see, kellest midagi saab räägitud, ehk kõneleja isik, nenda kui: ich liebe, — mina armastan, wir lieben, — meie armastame; ehk on see, kellest midagi wälja üteldakse, üks teine, kelle wastu kõneleja räägib, nenda kui:

du liebst, — sina armastad; ihr liebt, — teie armastate;

ehk on see, kellest midagi wälja üteldakse, üks, kes mitte iji ei kõnele ja kelle wastu ka ei kõnelda, waid kellest kõneldakse, nenda kui:

er liebt, — tema armastab; sie lieben, — nemad armastawad.

Need kolm kõne tähendusit nimetatakse kolmeks personiks ehk oletujusteks.

- I. Person on ich, mina, ehk wir, meie;
 II. " " du, sina, ehk ihr, teie;
 III. " " er, sie, es, tema, ja sie, nemad;

ehk üksuses kui ühest ja paljudes kui mitmest rääkides pruukida tulewad.

4. Kas ajasõna kõne sees tegew ehk tehtaw on.

Uga kõnet, kus sihtivaib ajasõnu (verbum transitivum) pruugitakse, võib kahe wiisi pääle muuta. Kui kõne otsekõhe saab wälja üteldut, nenda et see, keda midagi üteldakse tegewad, ka isi tegija, see on: (Subjecti) nime kannab, nenda kui ses ütcluses: der Vater liebt sein Kind, — isa armastab oma last: siis on isa tegija, sest ta armastab; sest tema pääle ööldakse kõne sees selgeste wälja, et tema last armastab. Sedawiisi pruugitud ajasõnu nimetatatakse tegewaks ajasõnadeks (verbum activum).

Uga sedasama kõnet võib ka ümber muuta nenda, et isa mitte enam tegija nime ei kanna ja tegija nini lapse pääle tuleb, nenda kui: das Kind wird vom Vater geliebt, — laps saab isast armastatud; mis kül oma tähenduse poolest esimese wiisi kõnega ühte läheb, kas ja ütled: isa armastab last, ehk: laps saab isast armastatud; aga wäljaspidine kõne kõmbe on siin muudetud. Ja sedawiisi pruugitud ajasõna nimetatatakse tehtawaks ajasõnadeks (verbum passivum).

Abi-ajasõnadeft.

Ajasõnade painutamise juures pruugitakse Saksa keeles abi-ajasõnadeks neid sõnu: „sein, haben, werden.“

„Sein“ tähendab nii palju kui „olema“, ja võib ka ilma teise sõnata üsna üksi pruugitud saada, nenda kui: Zumal on. — Wo bist du gewesen? kus ja oled olnud?

„Haben“ võib ka ilma teise sõnata olla, ja siis tähendab ta ühte omadust, nenda kui: Ich habe einen Rock, — mul on üks kuu; Joseph hatte 11 Brüder, — Josephil oli 11 wenda; — Habt ihr Wasser zu trinken? Kas teil on wet juua? — Uga kui „haben“ ühe teise ajasõna kõrwas seisab, siis on ta ilma isi-tähenduseta ja on ainult teise ajasõnal koolutamise juures abiks, nenda kui: Wir haben gesehen, — meie oleme näinud: Was hast du gekauft? Mis ja oled ostnud?

„Werden“ tähendab nii palju kui „saama“ ja saab ehk üksi ehk ka abi-ajajõnaks pruugitud, nenda kui: In sechs Tagen ist die Welt geworden, — kuue päevaga on maailm saanud; Ich werde kommen, — ma saan tulema.

Ajajõnade koolutamise viisidest.

Ajajõna koolutamise viisid on Saksa keeles kolm.

I.

Esimene koolutamise viis on neil ajajõnadel, kelles jõna kestel olevad vokaalid muudetakse. Ka on siin tähele panna, et selle jahu jõnadel „en“ mõõda läinud aja kõnes jõna lõpetaja tuleb panna, nenda kui: ich binde, — ma seun; ich habe gebunden, — ma olen sidunud. — Et neid vokaalide muutmisi palju on, siis katsume järeltulevas kirjas neid kokkuväädada, kuidas nad ühte sünnivad.

Praegune aeg.	Mõõda läinud aeg.	Täieste mõõda l. aeg.
Präsens.	Imperfectum.	Perfectum.
i. e.	a.	u. o. e.
binden, siduma, brechen, murdma, bitten, paluma,	band, sidusin, brach, murdsin, bat, palusin,	gebunden, ma olen sidunud gebrochen, ma olen murdnud. gebeten, ma olen palunud.
i.	o.	o.
biegen, painutama, ziehen, tõmbama,	bog, painutasin zog, tõmbasin,	gebogen, ma olen painutanud. gezogen, ma olen tõmbanud.
	i. ie.	i. ie. a.
beißen, hammustama, bleiben, jääma, fallen, kukkuma,	bis, hammustasin, blieb, jäin, fiel, kukkusin,	gebissen, ma olen hammustanud. geblieben, ma olen jäänud. gefallen, ma olen kukkunud.
	a.	a.
wachsen, kasvama,	wuchs, kasvasin,	gewachsen, ma olen kasvanud.

Nenda kui „binden“ koolutatakse ka veel:

dingen — palkama; (Dung, gedungen) dringen — tungima;
finden — leidma; gelingen — lorda minema; ringen — eitlema;
schinden (schund, geschanden) — nulgima; schlingen — neelma;

schwinden — kaduma; schwingen — keerutama; singen — laulma;
springen — kargama; stinken — haifema; trinten — jooma;
winden — wäändma; zwingen — sundima.

Nii kui „brechen“ koolutatakse weel:

befehlen — käsma; beginnen — hakkama; bergen — warjama;
bersten — lõhkema; erschrecken — kohkuma; empfehlen — soovima;
gebären — sünnitama; gelten — wäärt olema; gewinnen — woolma;
helfen — aitma; kommen — tulema; nehmen — võtma;
rinnen — jookrema; schelten — taplema; schwimmen — uiuma;

Nii kui „hitten“ koolutatakse weel:

essen — sööma; (aß, gegessen) fressen — neelma;
geben — andma; genesen — paranema; geschehen — sündima;
lesen — lugema; liegen — maas olema;
messen — mõõtma; sehen — nägema; sitzen — istuma;
stehen — seisma (stand, gestanden); treten — astuma;
vergeffen — unustama.

Nii kui „biegen“ koolutatakse weel:

bewegen — liikuma; bieten — pakkuma; dreschen — reht pekrema;
erfühen — äravalitema; (erfor, erkoren) erschallen — helisema;
erwägen — läbi mõtlema; fechten — wehtima;
flechten — palmitama; fliegen — lendma; fliehen — põgenema;
fließen — jookrema; frieren — külmetama; gähren — täima;
genießen — sööma, kasu saama; gießen — walama, kastma;
glimmen — imitsema; heben — tõstma; klimmen — üles ronima;
kriechen — roomama; erlöschten — kustuma; lügen — waletama;
mellen — lüpsma; pflegen — kosutama; quellen — paisuma;
riechen — haifma; saufen — jooma, lahkuma; saugen — imema;
scheeren — pügama; schieben — lükkama; schießen — (püssi) lastma;
schwellen — paisetama; schwören — wanduma; sieden — keema;
sott, gefotten — seletama; spriefen — kaswama; stieben, triefen —
tilkuma; trügen — petma; verdrießen — pahaseks saama; ver-
lieren — kautama; verschallen — ära helisema; wiegen — kaaluma.

Nii kui „beißen“ koolutatakse weel:

bestießen — ruttama; erbleichen — jumetumaks saama;
gleichen — ühesuguseks muutma; gleiten — libistama;
greifen — kinni võtma; keifen — riidlema; kneifen — näpistama;
leiden — kannatama; pfeifen — wilistama; reißen — liisma;
reiten — ratsa sõitma; schleichen — longerdama; schleifen — ihuma;
schleipen — ära kuluma; schmeißen — wiiskama;
schneiden — lõikama; schreiten — tõndima; streichen — silutama;
streiten — tülistema; weichen — eemal hoidma.

Nii kui „bleiben“ koolutatakse weel:

gedelhen — siginema; leihen — laenama; meiden — põlgama;
preisen — auustama; reiben — ðeruma; schneiden — lahkuma;
scheinen — paistma; schreiben — kirjutama; schreien — karjuma;
schweigen — wait olema; speien — sülitama; steigen — tõusma;
treiben — ajama; weisen — juhutama; zeihen — süüts andma.

Nii kui „fallen“ koolutatakse weel:

blasen — puhuma; braten — praadima; fangen — kinni võtma;
gehen — minema, käima; (ging gegangen) halten — pidama;
hängen — rippuma; hauen — raijuma (hieb, gehauen); heißen —
käästma; lassen — lastma; laufen — jooksuma; rathen — nõu
andma; rufen — kutsutama; schlafen — magama; stoßen — tõukama.

Nii kui „wachsen“ koolutatakse weel:

backen — küpsetama; fahren — sõitma; graben — kaevama;
laden — täitma; schaffen — looma; schlagen — lööma;
tragen — kandma; waschen — pesema.

II.

Teine koolutamise viis on neil ajasõnadel, kelles sõna kestel
olevad wokaalid ilma muutmata jäävad. Ja siin on tähele panna:
et selle jau sõnade mõõda läinud aja, kui ka täieste mõõda läinud
aja kõnes „nt“ ehk „t“ sõna lõpetisa pannaakse, nenda kui:

ich höre — ma kuulen; ich hörte — ma kuulsin;
ich habe gehört — ma olen kuulnud.

III.

Kolmas koolutamise viis on neil ajasõnadel, kelles sõna kestel,
ehk sõna sees olewad wokaalid muudetakse ja kes ka mõõda läinud
aja kõnes otse nenda lõpewad, kui need ajasõnad, kelles sõna wahel
olewad wokaalid mitte ei muudeta. Need sõnad on nimelt:

brennen — põlema; brannte — põles; gebrannt — põlenud;
kus õiguse poolest peaks ööldama: brennen, brann, gebrennen.

Ja nii kui „brennen“ koolutatakse weel:

kennen — tundma; rennen — jooksuma; nennen — nimetama;
senden — saatma; wenden — pöörma; bringen — tooma (brachte,
gebracht — tõi, toonud) denken — mõtlema; (dachte, gedacht —
mõtles, mõtelnud.

3. Tãieste mõõda lãinud aeg (Perfectum).

ich bin du bist er ist	geweſen	ma olen sa oled tema on	olnud	ich ſei du ſeiſt er ſei	geweſen	(et) ma olen sa oled tema on	olnud.
wir ſind ihr ſeid ſie ſind		meie oleme teie olete nemad on		wir ſeien ihr ſeiet ſie ſeien		meie oleksime teie oleksite nemad oleksiwad	

4. Ammu mõõda lãinud aeg (Plusquamperfectum).

ich war du warſt er war	geweſen	ma olin sa olid ta oli	olnud.	ich wãre du wãreſt er wãre	geweſen	(et) ma oleksin sa oleksid ta oleks	olnud.
wir waren ihr wart ſie waren		meie olime teie olite nemad oliwad		wir wãren ihr wãret ſie wãren		meie oleksime teie oleksite nemad oleksiwad	

5. Peagi tulew aeg (Futurum).

ich werde du wirſt er wird	ſein	ma ſaan sa ſaad ta ſaab	olema.	ich werde du werdeſt er werde	ſein	(et) ma ſaan sa ſaad ta ſaab	olema.
wir werden ihr werdet ſie werden		meie ſaame teie ſaate nemad ſaawad		wir werden ihr werdet ſie werden		meie ſaame teie ſaate nemad ſaawad	

6. Raugel tulew aeg (Futurum exactum).

ich werde du wirſt er wird	geweſen ſein	ma ſaan sa ſaad ta ſaab	olnud olema.	ich werde du werdeſt er werde	geweſen ſein	(et) ma ſaan sa ſaad ta ſaab	olnud olema.
wir werden ihr werdet ſie werden		meie ſaame teie ſaate nemad ſaawad		wir werden ihr werdet ſie werden		meie ſaame teie ſaate nemad ſaawad	

7. Rãstaw = aeg (Imperativ).

Sei — ole, ſeid — olge.

8. Nimeta = aeg (Infinitiv).

Sein — olema, gewesen sein — olema olnud, sein werden — olema saama.

9. Omaduse wiisil pruugitud ajaõna (Particip).

seiend — olles, olnud — gewesen.

Abi-ajaõna „haben“ toolutamise näitus.

Kindel kõne (Indicativ).

Kahtlane kõne (Conjunctiv).

1. Präsens.

ich habe	gehörten	ma olen	wiislanud	ich habe	gehörten	(et) ma olen	wiislanud.
du hast		sa oled		du habest		„ sa oled	
er hat		tema on		er habe		„ ta on	
wir haben	gehört	meie oleme	wiislanud	wir haben	gehört	„ meie oleme	wiislanud.
ihr habt		teie olete		ihr habet		„ teie olete	
sie haben		nemad on		sie haben		„ nemad on	

2. Imperfectum.

ich hatte	gehört	ma olin	wiislanud	ich hätte	gehört	(et) ma oleksin	wiislanud.
du hättest		sa olid		du hättest		„ sa oleksid	
er hatte		tema oli		er hätte		„ ta oleks	
wir hätten	gehört	meie olime	wiislanud	wir hätten	gehört	„ meie oleksime	wiislanud.
ihr hättet		teie olite		ihr hättet		„ teie oleksite	
sie hätten		nemad olivad		sie hätten		„ nemad oleksivad	

3. Perfectum.

ich habe	(gehört)	ma olen	(wiislanud)	ich habe	(gehört)	(et) ma olen	(wiislanud)
du hast		sa oled		du habest		sa oled	
er hat		ta on		er habe		tema on	
wir haben	gehört	meie oleme	olnud.	wir haben	gehört	meie oleme	olnud.
ihr habt		teie olete		ihr habet		teie olete	
sie haben		nemad on		sie haben		nemad on	

Indicativ.

Conjunctiv.

4. Plusquamperfectum.

ich hatte	(gehörfen)	ma olin	(wisstamb)	ich hätte	(et) ma olesfir:	(wisstamb)
du hattest	gehäbt	sa olid	olnub.	du hättest	sa olesfid	
er hatte		ta oli		er hätte	ta olesf	
wir hatten		meie olime		wir hätten	meie olesfime	
ihr hättet		teie olite		ihr hättet	teie olesfite	
sie hatten		nemad on		sie hätten	nemad olesfiwad	

5. Futurum.

ich werde		ma saan		ich werde	(et) ma saan	
du wirst	haben	sa saad	olema	du werdest	sa saad	olema.
er wird		ta saab		er werde	tema saab	
wir werden		meie saame		wir werden	meie saame	
ihr werdet		teie saate		ihr werdet	teie saate	
sie werden		nemad saawad		sie werden	nemad saawad	

6. Futurum exactum.

ich werde	gehäbt	ma saan	olnub	ich werde	(et) ma saan	olnub
du wirst	haben	sa saad	olema	du werdest	sa saad	olema.
er wird		ta saab		er werde	tema saab	
wir werden		meie saame		wir werden	meie saame	
ihr werdet		teie saate		ihr werdet	teie saate	
sie werden		nemad saawad		sie werden	nemad saawad	

Imperativ.

habe — ole; habet — olge.

Infinitiv.

haben — olema; gehäbt haben — olnub olema.

Particip.

habend — olew; gehäbt — olnub.

2. Imperfectum.

ich band -- ma fidusin
 du bandst -- sa fidusid
 er band -- tema fidus

wir banden -- meie fidusime
 ihr bandet -- teie fidusite
 sie banden -- nemad fidusiwad

ich bände -- (et) ma fidusin
 du bändest -- sa fidusid
 er bände -- ta fidus

wir bänden -- meie fidusime
 ihr bändet -- teie fidusite
 sie bänden -- nemad fidusiwad.

3. Perfectum.

ich habe
 du habst
 er hat

gebunden

ma olen
 sa oled
 tema on

fibunub

wir haben
 ihr habet
 sie haben

meie oleme
 teie olete
 nemad on

ich habe
 du habest
 er habe

gebunden

(et) ma olen
 sa oled
 ta on

fibunub.

wir haben
 ihr habet
 sie haben

meie oleme
 teie olete
 nemad on

4. Plusquamperfectum.

ich hatte
 du hattest
 er hatte

gebunden

ma olin
 sa olid
 tema oli

fibunub

wir hatten
 ihr hattet
 sie hatten

meie olime
 teie olite
 nemad oliwad

ich hätte
 du hättest
 er hätte

gebunden

(et) ma olesin
 sa olesid
 ta oles

fibunub.

wir hätten
 ihr hättet
 sie hätten

meie olesime
 teie olesite
 nemad olesiwad

5. Futurum.

ich werde
 du wirst
 er wird

binden

ma saan
 sa saad
 tema saab

fibunna

wir werden
 ihr werdet
 sie werden

meie saame
 teie saate
 nemad saawad

ich werde
 du werdest
 er werde

binden

(et) ma saan
 sa saad
 tema saab

fibunna.

wir werden
 ihr werdet
 sie werden

meie saame
 teie saate
 nemad saawad

6. Futurum exactum.

ich werde	gebunden haben	ma saan	sidunud olema	ich werde	gebunden haben	(et) ma saan	sidunud olema.
du wirst		sa saad		du werdest		sa saad	
er wird		tema saab		er werde		tema saab	
wir werden	haben	meie saame		wir werden	haben	meie saame	
ihr werdet		teie saate		ihr werdet		teie saate	
sie werden		nemad saawad		sie werden		nemad saawad	

Imperativ.

binde du — feu; er binde — tema sidugu;
 laßt uns binden — sidugem; bindet — siduge;
 sie sollen binden — nemad sidugu.

Infinitiv.

binden — siduma; gebunden haben — sidunud olema.

Particip.

bindend — siduw; gekunden — seutud.

B. Tehtaw fombe (Passiv).

1. Präsens.

ich werde	gebunden	mind	feutafte	ich werde	gebunden	(et) mind	feutafte.
du wirst		sind		du werdest		" sind	
er wird		teda		er werde		" teda	
wir werden	haben	meid		wir werden	haben	" meid	
ihr werdet		teid		ihr werdet		" teid	
sie werden		neid		sie werden		" neid	

2. Imperfectum.

ich wurde	gebunden	mind	feutti	ich würde	gebunden	(et) mind	feutti.
du würdest		sind		du würdest		" sind	
er wurde		teda		er würde		" teda	
wir wurden	haben	meid		wir würden	haben	" meid	
ihr würdet		teid		ihr würdet		" teid	
sie wurden		neid		sie würden		" neid	

3. Perfectum.

ich bin	gebunden	mind	on feutub	ich sei	gebunden	(et) mind	on feutub.
du bist		find		du seist		" find	
er ist		teda		er sei		" teda	
wir find	worden	meid		wir seien	worden	" meid	
ihr seid		teid		ihr seiet		" teid	
sie sind		neid		sie seien		" neid	

4. Plusquamperfectum.

ich war	gebunden	mind	oli feutub	ich wäre	gebunden	(et) mind	oli feutub.
du warst		find		du wärest		" find	
er war		teda		er wäre		" teda	
wir waren	worden	meid		wir wären	worden	" meid	
ihr wart		teid		ihr wäret		" teid	
sie waren		neid		sie wären		" neid	

5. Futurum.

ich werde	gebunden	mind	saab feutabama	ich werde	gebunden	(et) mind saab feuta-
du wirst		find		du werdest		dama j. n. e.
er wird		teda		er werde		
wir werden	werden	meid		wir werden	werden	
ihr werdet		teid		ihr werdet		
sie werden		neid		sie werden		

6. Futurum exactum.

ich werde	gebunden	mind	saab feutub olema	ich werde	gebunden	(et) mind saab feuta-
du wirst		find		du werdest		tud olema j. n. e.
er wird		teda		er werde		
wir werden	worden	meid		wir werden	worden	
ihr werdet		teid		ihr werdet		
sie werden		neid		sie werden		

Participium perfectum.

gebunden — seutud.

Infinitiv.

gebunden werden — seutud saama;

gebunden worden sein — saanud seutud olema.

Imperativ.

werde gebunden — saa sina seutud;

werdet gebunden — saage seutud.

Tähele panna tuleb, et keik sihitavad ajasõnad koolutamise juures abi-ajasõna „haben“ nouavad, ja et ainult need sihitavad ajasõnad: begegnen — vastu tulema, folgen — järelle minema ja weichen — eemal hoidma, koolutamise juures abi-ajasõna „sein“ nouavad. Sihimata ajasõnad nouavad enamiste koolutamise juures abi-ajasõna „sein“ ja nimelt need, kes liigutamist teiseft kohast teise, ehk teiseft olemiseft teise-tähendavad n. l. gehen — minema, laufen — jooksuma, fliegen — lendama ja genesen — terveks — saama, erkranken — haigeks saama, frieren — külmetama j. n. e.

I. wiisi pääle ajasõna „kommen“ koolutamise näitus.

Indicativ.

Conjunctiv.

1. Präsens.

ich komme — mina tulen
 du kommst — sina tuleb
 er kommt — tema tuleb

ich komme — (et) ma tulen j. n. e.
 du kommest
 er komme

wir kommen — meie tuleme
 ihr kommt — teie tulete
 sie kommen — nemad tulewad

wir kommen
 ihr kommet
 sie kommen

2. Imperfectum.

ich kam — ma tulin
 du kamst — sa tulid
 er kam — tema tuli

wir kamen — meie tulime
 ihr kamt — teie tulite
 sie kamen — nemad tuliwad

ich käme — (et) ma tuleksin j. n. e.
 du kämest
 er käme

wir kämen
 ihr kämet
 sie kämen

3. Perfectum.

ich bin
 du bist
 er ist

gekommen

ma olen
 sa oled
 tema on

tulnud

wir sind
 ihr seid
 sie sind

meie olime
 teie olete
 nemad on

ich sei
 du seist
 er sei

gekommen

wir seien
 ihr seiet
 sie seien

(et) ma olen tulnud
 j. n. e.

4. Plusquamperfectum.

ich war
 du warst
 er war

gekommen

ma olin
 sa olid
 ta oli

tulnud

wir waren
 ihr wart
 sie waren

meie olime
 teie olite
 nemad oliwad

ich wäre
 du wärest
 er wäre

gekommen

wir wären
 ihr wäret
 sie wären

(et) ma oleksin tulnud
 j. n. e.

5. Futurum.

ich werde
 du wirst
 er wird

kommen

ma saan
 sa saad
 ta saab

tulema

wir werden
 ihr werdet
 sie werden

meie saame
 teie saate
 nemad saawad

ich werde
 du werdest
 er werde

kommen

wir werden
 ihr werdet
 sie werden

(et) ma saan tulema
 j. n. e.

Futurum exactum.

ich werde	gekommen sein	ma saan	tulnub olema.	ich werde	gekommen sein	(et) ma saan	tulnub olema.
du wirst		sa saad		du werdest		sa saad	
er wird		tema saab		er werde		tema saab	
wir werden	gekommen sein	meie saame	tulnub olema.	wir werden	gekommen sein	meie saame	tulnub olema.
ihr werdet		teie saate		ihr werdet		teie saate	
sie werden		nemad saawad		sie werden		nemad saawad	

Imperativ.

komme — tule
 laß ihn kommen — tulgu tema
 laßt uns kommen — tulgem
 kommet — tulgem
 laßt sie kommen — tulgu nemad

Infinitiv.

kommen — tulla
 gekommen sein — tulnub olema.

Particip.

kommend — tulew
 gekommen — tulnub.

II. wiisi pääle ajasõna „loben“ koolutamise näitus.

Activ.

Indicativ.

ich lobe — ma kiidan
 du lobst — sa kiidad
 er lobt — tema kiidad

wir loben — meie kiidame
 ihr lobet — teie kiidate
 sie loben — nemad kiidawad

Conjunctiv.

1. Präsens.

ich lobe — (et) ma kiidan
 du lobest — (et) sa kiidad
 er lobet — (et) ta kiidad

wir loben — (et) meie kiidame
 ihr lobet — (et) teie kiidate
 sie loben — (et) nemad kiidawad.

2. Imperfectum.

ich lobte — ma kiitsin
 du lobtest — sa kiitsid
 er lobte — tema kiitis

ich lobete — (et) ma kiidaksin
 du lobtest — (et) sa kiidaksid
 er lobete — (et) ta kiidaks

wir lobten — meie kiitsime
ihr lobtet — teie kiitsite
sie lobten — nemad kiitsiwad.

wir lobeten — (et) meie kiidaktime
ihr lobetet — teie kiidaksite
sie lobeten — nemad kiidaksiwad.

3. Perfectum.

ich habe
du hast
er hat

ma olen
sa oled
tema on

gelobt

meie oleme
teie olete
nemad on

kiitnud

wir haben
ihr habet
sie haben

ich habe
du habest
er habe

(et) ma olen
sa oled
ta on

gelobt

wir haben
ihr habet
sie haben

meie oleme
teie olete
nemad on

kiitnud.

4. Plusquamperfectum.

ich hatte gelobt — ma olin kiitnud
u. s. w. j. n. e.

ich hätte gelobt (et) ma oleksin kiitnud
u. s. w. j. n. e.

5. Futurum.

ich werde loben — ma saan kiitma
u. s. w. j. n. e.

ich werde loben (et) ma saan kiitma
u. s. w. j. n. e.

6. Futurum exactum.

ich werde gelobt haben — ma
saan kiitnud olema j. n. e.

ich werde gelobt haben (et) ma saan
kiitnud olema j. n. e.

7. Imperativ.

Lobe u. s. w. kiida j. n. e.

8. Infinitiv.

loben — kiitma
gelobt — kiitnud olema.

9. Particip.

lobend — kiidetaw
gelobt — kiidetud.

Passiv.**Indicativ.****Conjunctiv.**

1. Präsens.

ich werde gelobt — mind siidetasse ich werde gelobt u. s. w.

2. Imperfectum.

ich wurde gelobt — mind siideti ich würde gelobt u. s. w.

3. Perfectum.

ich bin gelobt worden — mind on siidetud ich sei gelobt worden u. s. w.

4. Plusquamperfectum.

ich war gelobt worden — mind oli siidetud ich wäre gelobt worden u. s. w.

5. Futurum.

ich werde gelobt werden — mind saab siidetama ich werde gelobt werden
u. s. w.

6. Futurum exactum.

ich werde gelobt worden sein — mind saab siidetud olema ich werde
gelobt worden sein u. s. w.

7. Imperativ.

ich soll gelobt werden — mind saagu siidetud.
werde gelobt — saa siidetud
er soll gelobt werden — teda saagu siidetud
wir sollen gelobt werden — meid saagu siidetud
werdet gelobt — saagu siidetud
sie sollen gelobt werden — neid saagu siidetud.

8. Infinitiv.

gelobt werden — siidetud saama
gelobt worden sein — siidetud saanud olema.

9. Particip.

gelobt — siidetud

II. wiisi p  ale. Sseenesse p  ale tagasi s  hitawa ajas  na „sich schämen“ koolutamise wiis.

Indicativ.

Conjunctiv.

1. Präsens.

ich schäme mich — mul on h  bi
du sch  mst dich — sul on h  bi
er schämt sich — temal on h  bi

ich schäme mich — (et) mul on h  bi
du sch  mest dich u. s. w.
er schäme sich

wir schämen uns — meil on h  bi
ihr sch  met euch — teil on h  bi
sie schämen sich — neil on h  bi

wir schämen uns
ihr sch  met euch
sie schämen sich

2. Imperfectum.

ich schämte mich — mul oli h  bi ich sch  metete mich u. s. w.

3. Perfectum.

ich habe mich geschämt — mul on
h  bi olnud
du hast dich geschämt u. s. w.

ich habe mich geschämt — (et) mul
on h  bi olnud
du habest dich geschämt u. s. w.

4. Plusquamperfectum.

ich hatte mich geschämt u. s. w. ich hätte mich geschämt u. s. w.

5. Futurum.

ich werde mich schämen u. s. w. ich werde mich schämen u. s. w.

6. Futurum exactum.

ich werde mich geschämt haben
u. s. w.

ich werde mich geschämt haben
u. s. w.

7. Imperativ.

schäme dich
sch  met euch

8. Infinitiv.

sich schämen
sich geschämt haben.

III. wiisi pääle ajasõna „brennen“ toojutamise näitus.

Indicativ.

Activ.

Conjunctiv.

1. Präsens.

ich brenne — ma põlen
du brennst — sa põled
er brennet — tema põleb

wir brennen — meie põleme
ihr brennt — teie põlete
sie brennen — nemad põlewad

ich brenne (et) ma põlen j. n. e.
du brennest
er brennet

wir brennen
ihr brennet
sie brennen

2. Imperfectum.

ich brannte — ma põlesin
du branntest — sa põlesid
er brannte — ta põles

wir brannten — meie põlesime
ihr branntet — teie põlesite
sie brannten — nemad põlesiwad

ich brannte
du branntest
er brannte

wir brannten
ihr branntet
sie brannten.

3. Perfectum.

ich habe gebrannt — ma olen põ-
letanud
du hast gebrannt u. s. w.

ich habe gebrannt
du habest gebrannt u. s. w.

4. Plusquamperfectum.

ich hatte gebrannt — ma olen
põletanud j. n. e.

ich hätte gebrannt u. s. w.

5. Futurum.

ich werde brennen — ma saan
põletama j. n. e.

ich werde brennen u. s. w.

6. Futurum exactum.

ich werde gebrannt haben — ma
saan põletanud olema j. n. e.

ich werde gebrannt haben u. s. w.

7. Imperativ.

brenne — põle
brennet — põlege.

8. Infinitiv.

brennen — põlema
gebrannt haben — põletanud olema.

9. Particip.

brennend — põlew
gebrannt — põletatud.

Passiv.

Indicativ.

Conjunctiv.

1. Präsens.

ich werde gebrannt u. f. w.

ich werde gebrannt u. f. w.

2. Imperfectum.

ich wurde gebrannt

ich würde gebrannt u. f. w.

3. Perfectum.

ich bin gebrannt worden

ich sei gebrannt worden u. f. w.

4. Plusquamperfectum.

ich war gebrannt worden

ich wäre gebrannt worden u. f. w.

5. Futurum.

ich werde gebrannt werden

ich werde gebrannt werden u. f. w.

6. Futurum exactum.

ich werde gebrannt worden sein

ich werde gebrannt worden sein u. f. w.

7. Imperativ.

werde gebrannt u. f. w.

8. Infinitiv.

gebrannt werden u. f. w.

9. Particip.

gebrannt.

Mõne ajasõnade isifugused koolutamised tulewad nüüd veel õpida tundma:

1. Menda kui ajasõnade koolutamise näitustes näha on, on iga ajasõnal, kui täieste mööda läinud aega (Perfectum) nimetatasse, silb „ge“ sõna hakatusel ette pantud. Aga neid ajasõnu on palju, kellel jeda silbi mitte ette ei panta ja nimelt keif ajasõnad, kes nende silbiga: be ent emp er ge ver zer voll wider hakkawad n. k. beschreiben kirjutama, gelingen korda minema, vollbringen täitma. Siis peab nüüd ütleva: ich habe beschreiben ma olen peale kirjutanud, ei mitte (gebeschrieben) ich habe vollbracht (ei mitte gevollbracht) ma olen täitnud, es ist mir gelungen (ei mitte geglungen) mul on korda läinud.

Kui aga ajasõnad silbidega: ab an auf aus bei der ein fort her hin los mit nach nieder ob vor weg wieder zu — hakkawad: nii kui: abschlagen mahalööma, ausfahren väljasõitma, einführen sissevedama, herkommen siiatulema, — siis saab koolutamise juures täieste mööda läinud aega (Perfectum) nimetades silb „ge“ koolutawa ajasõna ja nimetatud silbi wahela pantud n. k.: er hat abgeschlagen (mitte geabgeschlagen) tema on mahalöönud, er ist ausgefahren (mitte geausfahren) tema on väljasõitnud, das Korn ist eingeführt (mitte geeinführt) wili on sisseweetud j. n. e.

2. Enamiste keif need ajasõnad, kellel keifpaika sõna üks „n“ seisab n. k.: lesen lugema, geben andma, sprechen rääkima, muudawad kui teise ja kolmanda Präsentsi j. o. praegu täis olewa aja Personi, see on olewuse, tuleb ütelda ning ka kui Imperativ j. o. käskmise aja üteldakse „n“ heale „i“ healeks n. k.: du ließt (mitte leßt) sina loed, er ließt (mitte leßt) tema loeb, lies (mitte les) loe.

3. Mõnel, aga mitte keifil ajasõnadel, kellel keifpaika sõna üks „a“ seisab n. k.: graben kaevama, schlafen magama — muudatakse kui teise ja kolmandama Präsentsi Personi üteldakse „a“, „ä“ peale n. k.: du gräbst (mitte grabst) sina kaewad, er gräbt (mitte grabt) tema kaewab.

Ommeiti üteldakse aga sõnast „schaffen“ looma: du schaffst sina lood, er schafft tema loob, et kül oleks mõeldama olnud, et du schaffst ja er schafft oleks pidanud üteldama.

4. Kahtlase kõne sees saab möödaläinud aja sees oleva aja-
sõnadel keskpaiga sõna seisaw wokaal enamiste ikka kahtlases kõnes
(Conjunctiv) nuudetud n. l.:

ich fand ma leidfin, ich fände (mitte fände) ma leiaksin, ich brach
ma murdsin, ich bräche (mitte bräche) ma murraksin, ich slog ma
lendsin, ich flöge (mitte flöge) ma lennaksin, ich schlug ma löin,
ich schlug (mitte schlug) ma lööksin j. n. e.

5. Ajasõnadel: helsen awitama, sterben surema, verderben
hukkama, werben nõudma, werfen wiskama — pannaakse keskpaika
sõna kui neid kahtlases kõnes pruugitakse üks „ü“, n. l.:

ich hülf (mitte hülfe) ma awitaksin, ich stürbe (mitte stärke) ma
sureksin, ich verdürbe (mitte verdärke) ma hukkasin.

Alga „ö“ pannaakse neil ajasõnadel: beginnen hakkama, befehlen
käskma, empfehlen ette kiitma, bersten lõhkema, gelten maksma,
besinnen meele tuletama, gerinnen tarretama, schelten sõitlema, spin-
nen kedrama, stehlen warastama n. l.:

ich begönne (mitte begänne) ma hakkaksin, ich beföhle (mitte be-
fähle) ma käseksin j. n. e.

6. Si wiisil wolutatakse järeltulewa sõnade Präsens: dürfen
tohtma, können wõima, mögen woima, müssen pidama, sollen
pidama, wollen tahtma.

Indic. präsens.

ich darf	kann	mag	muß	soll	will
du darfst	kannst	magst	mußt	sollst	willst
er darf	kann	mag	muß	soll	will
wir dürfen	können	mögen	müssen	sollen	wollen
ihr dürft	könnt	mögt	müßt	sollt	wollt
sie dürfen	können	mögen	müssen	sollen	wollen.

Imperfectum.

ich durfte konnte mochte mußte sollte wollte

Perfectum.

ich habe gedurft gekonnt gemocht gemußt gesollt gewollt
u. s. w.

VII. Tähenduse sõnad (Adverbium).

Seft et tähenduse sõnad seda märko andwad, kus kohas, mil ajal ehk mil wiisil midagi sünnib, fiin on neid ka kolm sugu:

1. Kohatähenduse sõnad, kes seda kohta tähendawad, kus midagi sünnib ehk sündinud on, ehk ka sündima saab n. k.:

da seal, dort seal, wo kus, dahin senna, woher kust, wohin kuhu, oben ülewal, unten all, vorn ees, hinten taga, außen wäljas, innen sees, weg ära, zurück tagasi, rechts head kät, links kura kät, nirgend kustil j. n. e.

2. Ajatähenduse sõnad, kes aega tähendawad, millal midagi sünnib n. k.:

dann siis, wann kunas, jetzt nüüd, bald pea, nun nüüd, schon juba, sonst muidu, gleich warsti, einst üksford, heute täna, gestern eila, morgen hommen, immer ifka j. n. e.

3. Wiisitähendamise sõnad, kes wiisi tähendawad, mil wiisil ehk kombel midagi sünnib n. k.:

so nenda, wie kuidas, oft sagedaste, selten arwa, wieder jälle, einmal üksford, sehr wäga, nur ainult, gern hea meelega j. n. e.

Wisitähenduse sõna hulka tuleb ka keik omaduse sõnad arwata, kui neid tähenduse sõna wiisil pruugitakse n. k.:

Der Vogel singt schön — lind laulab kenaste; der Wind weht heftig — tuul puhub kangeste.

Siin tuleb ka weel nimetada, et omaduse sõnad, kes tähenduse sõna wiisil pruugitakse, otse kui seda omaduse sõnade juures õpinud oleme, ka kahe wastastikko-arwamise korra järel woiwad muudetud saada n. k.:

schön kenaste, schöner kenamine, am schönsten keige kenamine, heftig kangeste, heftiger kangelmine, am heftigsten keige kangelmine, der Wind weht heftig tuul puhub kangeste, der Sturm weht heftiger torm puhub kangelmine, der Orkan weht am heftigsten tuulewoht puhub keige kangelmine.

Meist enne nimetatud tähenduse sõnadesst saavad ka mõned wastastiklo korra wiisil pruugitud ja nimelt:

selten arwa, seltener arwemine, am seltensten feige arwamine,
 bald pea, hälder am baldesten
 spät hilja, später hiljemine, am spätesten feige hiljemine,
 oft sagedaste, öfter sagedamine, am öftesten feige sagedamine,
 gern hea meelega, lieber parema meelega, am liebsten feige parema
 meelega.

Et tähendamise sõnadel painutamist mitte ei woi olla, tunnukse iseenejest.

VIII. Gesõnad (Praeposition) loe präpositiõn.

Gesõnad on oma nime ject saanud, et nemad saksa ja enamiste feige muu keeltes ifka nimesõnade ette pannakse, olgu et nad koha ehk aega ehk wiisi ehk põhja näitawad. Ja eesõnadel on järeltulewa nimesõnade pääle see wägi, et nemad nimesõna muudet s. o. casus finnitawad. Teised eesõnad nouawad siis järeltulewa nimesõna kellejärke (Genitiv) teised kellelejärke (Dativ) j. n. e.

1. Järeltulewa nimesõnade „Genitiv“ nouawad need eesõnad:

unweit ligidal, mittelst läbi, kraft läbi, während seni, laut pärast, vermöge läbi, ungeachtet siiski, oberhalb päälpool, unterhalb allpool, diesseit siitpool, jenseit sealpool, halber pärast, innerhalb seespool, außerhalb wäljaspool, wegen, poolest, statt asemel, längs pitkuti, zufolge järele, trotz ommetigi n. k.:

Unweit der Stadt ist ein See linna ligidal on üks järw,
 Längs des Weges stehen Pfosten pitkuti teed seisawad postid,

Spi jeks:

Unweit, mittelst, kraft und während,
 Laut, vermöge, ungeachtet,
 Oberhalb und unterhalb,
 Innerhalb und außerhalb,
 Diesseit, jenseit, halber, wegen,
 Statt auch längs, zufolge, trotz,
 Stehen mit dem zweiten Falle (Caus)

Das ist auf die Frage: wessen?
 Doch ist hier nicht zu vergessen.
 Daß bei diesen legen drei
 Auch der Dativ richtig sei.

2. Järeltulewa nimesõnade Dativ nouawad need eesõnad:

mit ühes, nach järel, nächst ühtlase, sammt ühes, bei juures,
 seit saadit, von käest, zu juure, zuwider wastu, entgegen wastu,
 außer ilma, aus wälja. n. f.:

Komm mit mir tule minuga, wir fahren nach der Stadt meie
 sõidame linna j. n. e.

Spi fets:

Schreib mit, nach, nebst, nächst, sammt,
 Bei, seit von, zu, zuwider,
 Entgegen, außer, aus,
 Stets mit dem Wemfall nieder.

3. Järeltulewa nimesõnade Accusativ nouawad need eesõnad:

durch läbi, für eest, ohne ilma, um ümber, sonder ilma, gegen
 wastu, wider wastu n. f.:

Durch die Thüre ukfest läbi.

Spi fets:

Bei durch, für ohne, um,
 Auch sonder, gegen, wider,
 Schreib immer den Wemfall
 Und nie den Wemfall nieder.

4. Järeltulewa nimesõnade Dativ ja Accusativ nouawad
 need eesõnad:

An juures, auf pääl, hinten taga, neben kõrwas, in sees, über
 üle, unter all, vor ees, zwischen wahel.

Kõige nende nimetatud eesõnade järel tulewad nimesõnad
 peawad, kui küsida wõib „kus?“ Dativ ja kui küsida wõib „kuhu?“
 Accusativ muudes seisma, n. f.:

Der Baum wächst an dem Bache, puu kaswab oja juures.

See kõnes wõib küsida: kus kasvab puu? ja sellepärast seisab „dem Bach“ (Dativ). Aga kui sa ütled:

Pflanze den Baum an den Bach, istuta puu oja ääre,

siis wõib küsida: kuhu pead sa puu istutama? ja sellepärast üteldakse „an den Bach“ (Accusativ).

Spi seks:

An, auf, hinter, neben, in,
 Ueber, unter, vor und zwischen
 Stehen mit dem Wemfall dann,
 Wenn man Wohin? fragen kann
 Mit dem Wemfall stehn sie so,
 Daß man nur kann fragen wo?

IX. Ühendusesõnad (Conjunction) loe Conjunction.

1. Ühendusesõnad on ehk kõne ühendajad n. l.:

und ja, auch ka, außerdem pääle seda, nicht nur — sondern auch
 mitte üksi — waid ka, theils — theils muist — muist, endlich
 wiimaks j. n. e.

2. ehk wastastikku pidajad n. l.:

entweder — oder ehk — ehk, aber aga, dennoch siiski, dessen
 ungeachtet sellegipärast j. n. e.

3. ehk põhjandajad n. l.:

daher sellepärast, dann sest j. n. e.

X. Väljahüüdmisesõnad (Interjection)

loe Interjektion.

Väljahüüdmisesõnad tähendavad kohkumist, ehk imetlemist,
 ehk rõõmu, ehk hirmu, ehk kurwastust n. l.:

ach! ach! o weh! häda! pfui! woi nii! ei ha! juuche! hurrah!

I. Lisa.

Kõne jagudest.

Kui ühest inimesest, loomast ehk asjast midagi üteldakse, siis nimetatakse seda kõneks „Sag“. Olgu nüüd kõne nii lühike kui ta iial on, siis peab temal ikka kaks sõna olema:

1. see, kellest midagi üteldakse, s. o. „Subject“, ja

2. see tegemine ehk olemine, mis subjectist üteldakse, ja seda nimetatakse: „prädikat“, u. l.:

„hobune jooseb“, on üks kõne; ja ses kõnes on hobune subject, sest temast öeldakse, et ta jooseb. Sääal mõiks küsida: Kes ehk mis jooseb? Vastus: hobune. Aga sõna jooseb, on ses kõnes prädicat. Siin mõiks küsida: Mis teeb ehk on hobune? Vastus: jooseb.

„Maailm on suur!“ — Ses kõnes on maailm subject, sest temast üteldakse midagi ja mõib siin küsida: Kes ehk mis on suur? Vastus: Maailm — ja sõna suur on prädicat, sest siin mõib küsida: mis sugune on, ehk mis teeb maailm? Vastus: „on suur!“

Aga keik kõned ei ole mitte nii lühikesed ja saavad mõnikord pikendatud, mis selle läbi sünnib: et ehk subjectil ehk prädicatil lisasõnu juure pannakse, nenda kui:

„Must hobune jooseb; ehk: Peremehe hobune jooseb!“ — Ses kõnes on „must“ ja „peremehe“ subjecti lisasõnad. Mii-sugusi, kõne sees subjectile ehk üleühtse ühe nimesõnale kõrva-säetud lisasõnu nimetatakse „Attribut“. — Aga kui prädicatile lisa-sõnu juure pannakse, nii kui ses kõnes: „Hobune jooseb ruttu“, ehk „Maailm on väga suur!“ — siis nimetatakse neid sõnu „Adverbiale.“

Üks teistmoodu kõne kasvatamine sünnib veel, kui niisugused ajasõnad kõne prädikaatiks on saanud, kes edasi sihitavad on, see on: kes nagu kõne täitmiseks üht nimesõna nõuavad, nenda kui:

„Ema armastab last“; ehk „Sumal on maailma loonud“ — kus „last“ ja „maailma“ kõne täitmiseks peab üteldud saama. Niisugust edasi-sihtiv, ajasõnade juures kõne sees seijaw lisa-nimesõna nimetatakse: „Objectiks“.

Nimesõnad, mis kõne sees Objectid on, pannakse muist ajasõna järele, kelle= (Genitiv), muist kellele= (Dativ), muist keda= (Accusativ) muutesse.

1. Nimesõna kelle-muudes (Genitiv) nõuab enesele Objectiks neid saksa keele ajasõnu:

Anklagen — päälekaebama; beschuldigen — süüdi andma; entledigen — lahti päästma; überführen — (süüdi) tõendama; berauben — ära riisuma; gewähren — palvet täitma; überheben suurets tõstma; versichern — kinnitama; erwähnen — nimetama; gedenken — meele tuletama; schonen — armu heitma; des Landes verweisen — maalt välja ajama; sich beklagen — häda kaebama; sich freuen — rõõmustama; sich verwundern — imetelema; sich erbarmen — halastama; sich erinnern — mäletama; sich bedienen — endale häd tegema; sich begeben — järele andma; sich enthalten — järgi jätma; sich bemächtigen — ülesaama; sich besleitzen — ruttama j. n. e. nenda kui:

der Richter klagt den Dieb der Schuld an — kohtumõistja kaebab warga pääle süüdi; freut euch eures Lebens — rõõmustage oma elust.

Siiiski saab ka mitme nende nimetatud ajasõnade järel Objectiks eesõnaga ühendud nimesõna pruugitud, kus kelle-muude oodata oleks, nenda kui:

freuet euch über euer Leben — rõõmustage endid oma elu üle.

2. Nimesõna kellele= (Dativ) muude nõuab enesele Objectiks, kui keda tahetaks tähendada, kelle hääks ehk kasuks midagi sünnib, nenda kui:

Gieb mir zu trinken — anna mulle juua.

Enamiste kõige nimeta ajasõnade juures n. k.:

es scheint — mul näitab; es fehlt — on waja; es ziemt mir nicht — mul ei sõlba see mitte j. n. e.

Ja kellele= (Dativ) muude pruugitakse saksa keeles weel, enamiste keige sihtimata ajasõnade järel, nenda kui:

anken — tänama; dienen — teenima; drohen — ähwardama; fluchen — needma; folgen — järel käima; gehören — kellegi päralt olema; gehorchen — sõna kuulma; glauben — uskma; lohnen — palkama; rathen — nou andma j. n. e.

Kus Gestikeeles sagedaste keda= (Accusativ) muude pruugitav on, nenda kui:

danke deinem Gott für seine Wohlthaten — täna oma Jumalat tema häätegemiste eest; wem dienst du? — keda sa teenid?

Kus Saksa keeles kellele sa teenid tuleks ütelda.

der Reiche hilft dem Armen selten — rikkas aitab waest arwalt;

Kus Saksa keele järele waejale tuleks ütelda j. n. e.

3. Nime-sõna keda= (Accusativ) muude nõuab enesele Objectiks

a) enamiste keik sihtiwad ajasõnad, nenda kui:

der Vater liebt den Sohn — isa armastab poega;

b) enamiste keik enese pääle tagasisihtiwad ajasõnad, nenda kui:

ich erinnere mich — ma mäletan; ich freue mich — ma rõõmustan ennast j. n. e.

ommeti peab ütleva:

ich bilde mir ein — ma mõtlen; ich stelle mir vor — ma arwan; es graut mir — mul on järe.

c) ja weel palju nimeta ajasõnu, nagu nimelt:

es befremdet mich — mul on see wõõras; es betrifft mich — see puutub minusse; es besällt mich — see tuleb minu pääle; es betrübt mich — see kurwastab mind; es dauert mich — mul on sest kahju; es dürstet mich — mul on janu; es dünkt mich — mul näitab nenda; es däucht mich — ma arwan; es ergötzt mich — see rõõmustab mind ülewäga; es freut mich — mul on sest rõõm; es friert mich — mul on külm; es gereuet mich — ma

kahtsen; es hungert mich — mul on nälg; es kränkt mich — mul on hale; es schmerzt mich — see teeb mul walu; es verlangt mich — ma himustan es wundert mich — ma panen imeks j. n. e.

Nimeta ajast.

Nimeta aeg pruugitakse Saksakeeles otse kui üks muu nime-ajona; selle pärast võib ka nimeta aeg niihästi subjektiivs kui praedikatiks pruugitud saada, nenda kui:

Tadeln ist leicht, aber besser machen ist schwer — Laita on kerge, aga paremine teha on raske; Das Sagen ist ein Herbst-Ver-gnügen — Sahipidamine on sügise-rõõm; Manches Menschen Leben ist ein Sagen nach Genuß — Mõne inimese elu on lusti tagaajamine. —

Uga nimeta aeg saab kõne sees ka sagebaste mõne praedikati ajasõnale objekti kombel kõrwa säetud, ja see sünnib nimelt

1) neil ajasõnadel, kes abi-ajasõnad on, nenda kui:

dürfen — tohtima; können — woima; lassen — lastma; mögen — woima; müssen — pidama; sollen — pidama; werden — saama ja wollen — tahtma; nii kui:

Jetzt darfst du kommen — nüüd tohid sa tulla; Du sollst nicht begehren — sina ei pea mitte himustama j. n. e.

2) pruugitakse Saksakeeles nimeta aeg järeltulewa ajasõnade juures objekti wiisil; n. l.:

heißen — kästma; helfen — aitama; hören — kuulma; lehren — õpetama; lernen — õppima; sehen — nägema; fühlen — tundma; nenda kui: Er hieß mich gehen — Ta kästis mind minna; Die Mutter lehrt das Kind lesen — ema õpetab last lugema, j. n. e.

Pääle seda pruugitakse nimeta aeg mõne ist-kõne sees objekti wiisil, nenda kui:

dieser Mensch thut nichts als schlafen — see inimene ei te muud kui magab; Gestern fand ich ihn schlafen — eile leidsin ma teda magavad; Der Reiche hat Geld auf Binsen stehen — rik-kal on raha intressi pääl seismas.

Siin tuleb veel nimetada, et need järel tulewad Saksakeeli ajasõnad: heißen, helfen, hören, sehen, dürfen, können, lassen, mögen, müssen, sollen — Perfectum, siis kui üks teine nimeta aeg tema kõrwa üteldud saab, isi ka nimeta ajaks muudetakse, nenda kui:

Wie oft habe ich dich gehen heißen — kui sagedaste olen ma sind äraminna kästnud! (kus oleks seisma pidand: „geheißen“). — Du guter Mensch hast mir arbeiten helfen — sina hää inimene oled mind tööd teha awitanud; (kus oleks pidanud ütleva: „geholfen“). — Hat er dich nicht singen hören? Eks ta pole sind kuulnud laulwad? (kus oleks pidand ütleva: „gehört“.)

Kui aga nimeta aeg Saksa keeles täieste Objekti asemel seisma tuleb, siis pantakse temale sõna „zu“ ehk „um zu“ ette, nenda kui:

Heute kommt ihr mich zu besuchen — Täna tulete Teie mind vaatama; Gehe doch in die Stadt, um Arbeit zu suchen! — mine ommeti linna tööd otsima!

II. Lõpe.

Sigest kirjutamisest. (Orthographie.)

Kolm ülemat säädust on, selle järele keik Saksa keele sõnad kirjutada tulewad:

- 1) Sõna saagu otse nenda kirjutatud, kui seda wälja üteldakse;
- 2) Sõna saagu nenda kirjutatud, kuidas tema põhja-sõna seda nouab;
- 3) Saagu sõna nenda kirjutatud, kuidas tema kirjutamise wiis pruugitawaks on jäänud.

A. Pitka silbides.

Silbide pikkendamist tähentatakse

- 1) ehk selle läbi et kaks häälega tähte pannakse, ehk
- 2) tähe „h“ läbi, ja
- 3) täht „i“ pikkendatakse tema kõrwa pantawa tähe „e“ läbi.

Allseiswa sõnades näidatakse kahe, sõnas kõrwa seiswa häälega tähe läbi nende sõnade pikkust:

der Mal — angerjas; Der Nar — toffas; das Raß — raibe; das Haar — juuksed; das Maas — mööt; das Paar — paar; der Saal — saal; die Saat — seeme, külw; die Schaar — hull; der Staar — must räästas; der Staat — riiete uhtus ehk riigi

wallitsus; die Waare — kaup; baar — sula raha; die Allee — puudega istutatud tee; die Armee — sõjavägi; die Heerde — kari; die Beere — mari; das Beet — aia-peenar; der Alee — ristilhein; das Kameel — kameel; der Kasse — kohwi; das Meer — meri; der See — järv; der Schnee — lumi; der Speer — oda; die Seele — hing; die Scheere — käärid; der Thee — theeweelehed; der Theer — tõlat; leer — tühi; scheel — kade; — das Boot — lootsik; das Loos — loos; das Moos — sammal; der Moor — raba soo; der Schooß — hõlm, süle; die Soole — soolweft.

2) Pittendamise-täht „h“ pruugitakse keikis neis sõnades ja silbides, kes ühe ainsa hääleta tähega hakkavad ja nende tähtedega: „l, m, n, r“ lõpewad, nenda kui:

kahl — paljas; (loe : kaal) wahr — tõsi; (loe : waar) j. n. e.

Alga ilma „h“= ta kirjutatakse

a) Keik sõnad ja silbid, mis kahe hääleta tähega hakkavad n. l.: klar — selge j. n. e. — Tähele panna on siin weel, et „st“ ja „pf“ mitte kahels waid üheks täheks arwatakse; sellepärast kirjutatakse ka „Pfuhl“ — mudaauk, ja ei mitte Pful. — Nimult sõna „Strahl“ saab „h“= ga kirjutatud.

b) Keik koolutatud ajasõnade nimed, kelle põhjasõna, see on nimeta aeg, ilma „h“= ta ja lühike on, n. l.: kam — tuli; sest et nimeta aeg „kommen“ ilma „h“= ta on. — verlor — kautastin — (nimeta aeg: verlieren — kautama ilma „h“= ta). Kui aga nimeta ajal pittendusetaht „h“ on, siis jääb „h“ ka ajasõnal seisma, kui seda koolutatakse, n. l.: sehen — waatma; stehlen — waata; stehlen — warastama; gestohlen — warastatud j. n. e.

c) Keik wõera keeledest wõetud sõnad, nenda kui:

Schule — kool; Ton — laulu-toon; rar — arwalt.

Pittenduse täht „h“ pruugitakse ka keige pitka sõna ja silbidele, mis häälega tähega lõpewad, nenda kui:

gehen — käima; Schuh — king j. n. e.

Ilma „h“= ta kirjutatakse need eesõnad, ühendusesõnad, tähendusesõnad ja nimeasemikud:

da — kui; so — siis; zu — juure; wo — kus, ning ka säen — külwama.

Täht „h“ seisab ka ilma, et tema läbi pitkendust tunnukse, neis järelseiswais sõnades:

1) der Weihe (kuill); der Weiber — kaewetud tiik; der Reiter — kuill; die Schleie — linast; reihen — ritta panema; weihen — pühitsema; gedeihen — lorda minema; leihen — laenama; zeihen — pääle tunnistama; seihen — kurnama; rauh — karune; ziehen — tõmbama; fliehen — pagema; Vieh — tõbras. —

2) das Thal — org; der Thaler — taaler; die That — tegu; das Thier — elajas; die Thüre — üks; der Thau — kaste; das Thor — wäram; der Thor — narr; der Thee — theewesi; der Theer — tõlat; der Thron — troon; der Theil — jagu; der Thurm — torn; die Thräne — silmapisar; der Thran — kala rasw, das Theater — näitemaja; Thomas — Toomas, Theodor — Teodor; theuer — kallis, thun — tegema; j. n. e.

Der Athem — hinge tõmbus; die Blüthe — (lilli) õis; der Roth — muda; das Loth — loot; der Muth — julgus; der Meth — mõdu; die Miethe — üür; die Noth — häda; der Bathe — wader; der Rath — nõu; das Geräth — asjad; die Ruthe — wits; der Wirth — peremees; die Wuth — wiha; der Werth — hind; roth — punane; die Apotheke — apteek; katholisch — katoliku usuline; lutherisch — luteruse usuline; ja see silb „thum“ — nenda kui: Reichthum — rikkus.

3) Häälega tähe „i“ pitkenduseks pruugitakse tema kõrwa pantaw „e“. Nenda kui:

fiel (loe : fiil) — luffus; Sieb — söel: (loe : siib) j. n. e.

Minuiksi nimeasemikud n. k: ihn, ihm, ihr, ihnen, — pruugiwad „h“ oma „i“ pitkenduseks.

Ilma „e“=ta kirjutatakse: der Egel — siil; die Mine — näu=kombe.

Die Fiber — soon; seda sõna ei pea mitte selle sõnaga: das Fieber — palaw tõbi, ärawahetama. Ka kirjutatakse keik wõera keelest wõetud sõnad, nii kui: die Bibel — piibli-raamat; die Maschine — masin; der Kamin — kamin j. n. e. ilma „e“=ta.

Lõpetuseks peab weel nimetatama, et keik pitkad sõnad ehk silbid, kes mitte nende tähtede l. m. n. r. pääle ei lõppe, ise pitkenduse ei saa, n. k: der Weg — tee; der Hut — kübar; — ja et need sõnad ehk silbid, mis kül l. m. n. r. pääle lõpewad, aga kellel silbi hakkatuses kaks hääleta tähte seisawad, ka pitkenduse tähest ilma jääwad, nenda kui:

schmal — kitsas, ahtite; schön — ilus; hören — kuulma; stören — segama; schüren — (tulb) kihutama; die Schur (lamba) niitmine, püga; Schaam — häbedus; der König — kuningas; der Bär — karu; das Del — õli.

B. Lühikestest silbidest.

Kui ühed sõnad ehk silbid lühikesed on, siis saab seda selle läbi tähendatud, et selle sõna ehk silbi lõpetaw hääleta täht kaksforda pannakse, nenda kui:

Dünn — peenite ehk õhuke j. n. e.

Kahe „t“ asemele pannakse „tt“; kahe „z“ asemele „zz“ ja kahe sõna=lõpetawa „s“ asemele pannakse „ss“ — nenda kui:

Der Noct — tuub; mitte: Noct. Der Blitz — wälk; mitte: Blizz.

Die Nuss — pähkel; mitte: Nuss.

Tähed „ch“ ja „sch“ ei saa suguki kaks korda pantud; — ja kaks korda ei saa ka muud hääleta tähed siis mitte pantud, kui silbis üks kahetordne häälega täht seisab, nii kui: au, eu, ei, äu; nii kui neis sõnades: das Kreuz — rist (ei mitte: Kreuz) der Geiz — kitsedus; (ei mitte: Geiz) j. n. e.

Nendasamuti ei saa ka kaks hääleta tähte mitte siis silbi lühendamiseks pantud, kui juba silbi lõpetuses kaks hääleta tähte seisawad, nenda kui:

als kui; (ei mitte: alls) — das Herz — süda; (ei mitte: Herz).

ainult ajasõnade koolutuses jääb ikka see nimeta ajas pruugitud kirjutamise wiis muutmata, nenda kui:

du kommst — sina tuled; (mitte: du komst) — sest et nimeta ajal kaks „m“ on: „kommen.“

C. Mis mõne tähtedest isiraniis tuleb tähele panna.

Keskpaiga sõnu seisawate tähtede: a ja e, õ ja e, i ja ü, ei ja eu, äu ja eu wahet ei saa muuda mitte hästi ja selgeste ära tunda, kui aga põhjasõnast, nenda kui neis sõnades: wännen — mõtlema; seda kirjutatakse ä-ga, ei mitte e-ga, sellepärast, et tal „der Wahn“ põhjasõnaks on; nendasamuti kirjutatakse die Mäuse iired, äu-ga ja ei mitte eu-ga, sellepärast, et temal Mäus põhjasõnaks on, j. n. e.

f, ß, s, ff.

Sõna hakkatuses kirjutatakse ikka üks pilt „f“ ja sõna lõpetuses üks lühike „s“ ehk „ß“. Rekkõna kirjutatakse, kui silb lühike on ja f püäle lõppeb, kaks piltka ff, nenda kui: besser — parem j. n. e. „ß“ pruugitakse ikka neis sõnades:

1) beifeien — ruttama; beifen — hammustama; reifen — fiikma; ſchmeifen — wiikama; heifen — nimetama; flieifen — woolama; flöifen — parwetama, gieifen; — walama; ſchlieifen — lõpetama, luftu panema; ſchieifen — püüfi lafikama; ſprieifen — haljendama, ruttu lafikama; verdrieifen — pahafeks faama; ſtoifen — toukama, lüfikama; weif — walge; heiß — palaw; groß — suur; bloß — paljas, alasti; süß — magus; außen — wäljaspool; außer — ilma; dreifißig — kolmkümmend.

der Feiß — ufinus; der Schweiß — higi; die Geißel — piits; die Meißel — peitel; der Spieß; — oda; der Fuß — jalg; der Gruf — teretamine; der Ruß — nõgi; die Buße — pihtimine; die Strafe — maantee; Preußen — Preisimaa; der Strauß — jaana lind; daß — et.

2) maß — mõõtkis (messen); aß — södi (essen); faß — istus (fiigen) ja ließ — lastis (lassen).

3) Neis silbides: „niß“ ja „miß“ — nenda kui: mißverſtehen — wõõriti aru faama; Betrübniß — kurwaſtus.

Püäle ſeda pannakse „ß“ weel:

- 1) ſenna kus sõna lõppul „ff“ tuleks kirjutada, nenda kui: das Roß — hobune.
- 2) kus lühikese ſilbis kake „ff“ püäle lõppewa sõnale üks ſilb otſajätkatakse, mis hääleta tähega hakkab, nenda kui: vergeßlich — unuſtataw; mitte vergeßlich.
- 3) kus kaks nime sõna kokku ſäetakse ja esimene neift kake „ff“ püäle lõppeb, nenda kui:

Meß-Kunſt — mõõtmife-kunſt; (mitte Meſſ-kunſt).

- 4) kus aja sõna koolutuses lühikese „s“ püäle (lõpewa) sõna lõpetuſa „et“ peaks pantud faama ja „et“ aſemele kõne lühendamife pärast „et“ on pantud, nenda kui:

ibr wißt — teie teate; kus õigufe pärast peaks üteldud faama: ibr wiſſet — ja er iſt — tema ſõõb, (kus õigufe pärast peaks õõldama: „er iſſet“.)

ai.

Ai pruugitakse üksi järeltulewa sõnades:

der Kaiser — keiser; der Mai — Mai-kuu; die Maid — tüdruk; der Hain — mõts; die Saite — wioli-keel; seda sõna ei pea mitte wahetama selle sõnaga: die Seite — külj; der Rain — põllu peenar; seda ära waheta sõnaga rein — puhas; der Mais — türgi nisu; ära waheta seda sellega die Meise — teane ehk tihane; die Waise — waene laps; seda ei wõi wahetada selle sõnaga: der Weise; tark mees — der Laib — leib; seda ei pea mitte wahetama sõnaga: der Leib — ihu.

B. v.

B. tuleb Saksakeeles ettepanemise sõnades ette, nii kui:

von — sest; vor — enne; voll — täis; viel — palju; vier — neli; Vater — isa; Better — onupoeg; das Volk — rahwas; der Vogel — lind; das Vieh — elajad; das Veilchen — lilli nimi; der Frevel — jöle tegu; ja mis neist nimetatud sõnadest tulewad, nii kui frevelhaft — jölelik.

Wõera keeldest wõetud sõnadest tuleb „v“ sagedaste ette, nenda kui:

brav — wäärt; massiv — suur, jäme; naiv — lapselik; Vers — lauluwärs, salm; Violine — wiol; Vitriol — witrioni õli; Wiste — külas ehk wõerastkaimine; Sklave — päris ori; Pulver — pulwer; Revisor — maamõõtja; Gustav — Kusta j. n. e.

Ph kui f.

Ph tuleb ainuüksi wõera keeldest wõetud sõnades ja nimeedes ette, nenda kui:

Philip — Wiilik; Adolph — Adu; Joseph — Joosep; Phariseär — wariseer; Geographie — Geograhi; Elephant — elewant j. n. e.

x kui ks.

X tuleb wäga pisut sõnades ette, nii kui:

Xrt — firwes; die Hexe — nõid; fagen — wigurid; fix — kärme, usin — ruttu; Taxe — maksu-taks j. n. e.

chs kui fs.

chs tuleb neis sõnades ette:

der Dachs — mäger; das wachß — waha; der Fuchs — rebane; der Luchs — ilmes; der Buchß — kasu; das Wachsthum — kaswamine; der Dchs — hürg; der Flachß — lina; der Lachs — lassi kala; die Wicßse — saapa wiks; der Wechßel — muude; die Achße — telg; die Achßel — öla; die Büchße — püssi raud; die Deichßel — tiisel; die Eidechße — sißast; sechß — kuus j. n. e.

ß ja s.

ß ja s wahet saab, kui sõna lõpeotsas seisawad, ainult painutamises ära tunda, nenda kui neis sõnades woib tunda:

ganz — terwe, täis; die ganze Nacht — terwe öö; aga die Gans — ani, die Gänße — anid j. n. e.

Painutamise ja koolutamise läbi tunnukse ka ära, kas sõna lõpeotsa g ehk ch, k ehk t, h ehk p tuleb kirjutada, nenda kui:

der Sarg — surnu kirst; genitiv des Sarges — kirstu; der Dolch — suur nuga, piik; gen. des Dolches — noa, piigi; die Magd — tüdruk; gen. tüdruku — der Magd, pl. die Mägde; er macht — ta teeb, er machte — ta tegi; er sang — tema laulis, du sangest — sa laulsid; er sank — tema waus — gesunken — waunud; bleib — jää; bleiben — jääma; klapp — löö kofku; klappen kofku lööma.

bs ja ps.

Bs ja ps tuleb sõna lõpeotsas pisut sõnades ette, nii kui:

Krebs — wähi; die Erbße — erne; Obst — puuwili; Herbst — sügise; der Schöps — oinas; der Gyps — jips; der Pabst — paawst; der Propst — praust.

qu loe kui kw.

Qu tuleb neis sõnades ette:

quer — risti; quitt — tasa (rechnung); die Quittung — witung; die Qual — waew, häda; Qualm — toß; der Quark — tühi asi; der Quarz — üks kiwi selts; Quast — wiht; die Quelle — hallik; die Quitte — üks wiljapuun selts; quetschen — pigistama; Quirl — männ; quacken — krooksuma; bequem — hõlbus; erquicken — jahutama, karastama; Quecksilber — elaw hõbe; Quacksalber — nurgatõhter; ja ka wõera keeldest wõetud sõnades, nii kui: Quart — weerand; Quartier — korter j. n. e.

III. Lõisa.

Suure tähtede kirjutamiseft.

Sakfakceles kirjutatakse suured tähed:

1. Iga kõne hakkatuse esimene täht;
2. Iga lauluvärssi esimene täht;
3. Iga kirjast võetud ehk teise inimesest üteldud esimese sõna täht, nenda kui: Jesus sagt: Gott ist ein Geist. Jeesus ütleb: Jumal on üks Waim;

4. Keige nimesõnade esimene täht; ja kui nimeasemikud ehk omaduse, ehk muud sõnad ka nimesõna wiisil pruugitakse, siis ka nende sõnade esimene täht, nenda kui:

Viele — palju; ein Gelehrter — üks õpetatud mees; das Lesen — lugemine, das Wenn und Aber j. n. e.

5. Nimeasemikud: Du, Ihr, Sie — kui teise inimese wastu seda üteldakse. — Suure tähega kirjutatakse ka kirjades:

Guer Wohlgeboren j. n. e.

IV. Lõisa.

Sõnade poolitamiseft.

Ühte sõna wõib, kui seda tarwis on, silbide kaupa selle märgiga: = ühest ära lahutada. Ja selle lahutamise ehk poolitamise juures on tähele panna:

1. Et ühe ainsa silbiga sõnu sugugi lahutada eht poolitada ei wõi.

2. Kui lõpesilb häälega tähega hakkab, siis saab temale pääsõna wiimne hääleta täht poolitamise juures ette pantud, nenda kui: Schül-er — koolipois; ei mitte Schül-er.

3. Kui pääsilb kahe hääleta tähega lõpeb, siis jääb teine neist pääsilbi lõpetuseks ja teine neist saab otsasilbile ette pantud, nenda kui: Mut-ter — ema.

4. Silbide lahutamise juures lahutatakse t ja h nenda, et esimese silbi külge üks t ja z , ja viimase silbi hakkatusesse teine t ja z pannakse, nenda kui: Sitz-zen — istma, Rök-ke — kued.

5. Need tähed: ch , sch , ß , ph ja th saavad lahutamata teise ehk viimase silbi hakkatusesse pantud, nenda kui: Bü-cher — raamatud; Fi-sche — kalad; Fü-ße — jalad; Pro-phet — prohvet; Reich-thum — rikkus.

6. Mitmist silbidest kokku pantud sõnad saavad nenda poolitatud, et keik sõna silbid rikkumata jäävad, nenda kui: ent-lau-sen — ära jooksuma; viel-fäl-tig — mitmekordne j. n. e.

V. Lisa.

Kirja wahetähetest.

Wahetähhti, mis kõne lõpetatja pannakse, on kolm:

1, Punkt. 2, küsimise-täht? kui kõnes midagi küsitakse ja 3, wäljahüüdmise ehk õhkamise täht! kui midagi hüüdmise asja üteldi: nii kui: Ach! D!

Keik kõne wahetähhti on ka kolm:

1. Kaks punkti ehk koolon (:). Seda pannakse senina, kus kõneleja teise inimese ehk enese sõnu kirjutab, ehk ka, kui kõne sees seletuseks mitu asja nimetatakse, nenda kui Mahwa hääks on palju ammetnikuid säetud: Dpetajad, kohtu wanemad j. n. e.

2. Kommapunkt ehk Semikoolon (;) seda pruugitakse kõne jätkudes, kui teine kõne lõpetud on ja teine temaga kokku passiiv kõne hakkab, nenda kui: keik loomad liigutwad maa pääl; neljalajgsed joosewad mõtsju mööda; linnud lendawad taewa all j. n. e.

3. Komma (,) pruugitakse kõne sees siis, kui üks kõne-jagu, olgu Subject ehk Attribut, ehk Object ehk Adverbiale terweks isikõneks on laiali wenitatud ja piiratakse neid siis kommade läbi sisse ehk lahutatakse teise kõnest komma läbi ära. Nenda kui:

Wo wend, keda ma wäga armastan, on siia tulnud.

Ses kõnes „keda ma wäga armastan“, — on nii palju kui üks Attributi sõna, et ta kül ühe isikõneks on laiali wenitatud;

ja oleks see terve kõne nenda: „Mo väga armastatud wend on tulnud.“

Nendafamuti on ses kõnes: „Mo wend tuli siis, kui päike looja läks“, — see kõne-jagu: „kui päike looja läks“, — üks terve isi-kõne; aga siiski ep ole see muud, kui üks kõneks laiali wenitatud Adverbiale ja terve kõne oleks: Mo wend tuli päikese loojaminemise ajal.

Nii on ka ses kõnes: „Et mo wend on tulnud, see on mind väga rõõmustanud,“ — see kõne tükk: „et mo wend on tulnud“, küll üks terve isi-kõne; aga siiski ep ole see muud, kui üks isi-kõneks laiali wenitatud Subject ja mõiks ka ütelda: Minu wenna tulemine on mind väga rõõmustanud j. n. e.

Dmmeti tuleb siin weel märkada, et mõnikord ka Attributi asemel seisaw kõne lühendatud on ja siis jeda ka kommade läbi märgitakse, nenda kui:

„Peeter, üks neist keigesuurema auu sees peetud Wene riigi keisritest on meile palju hääd teinud!“

See on üks lühendatud Attributi kõne ja peaks üteldut saama: Peeter, kes üks neist keige auusamaist Wene riigi keisritest on olnud, on meile palju hääd teinud!

Komma kirjutatakse ka neis kõnedes, kus mitu Subjecti ehk Attributi, ehk mitu prädikati, ehk ka mitu Objecti ja Adverbiaali on, ja ta peab neid nagu üksteisest luhutama, nenda kui:

Hobused, lehmad, lambad ja sead on meie maa karjajad; Meie mõtsades leitakse karusid, hunt, jäneseid ja rebasid. — Hunt on üks kawal, tige ja kiskja elajas.

Siin on weel tähele panna, et „ja“ ees mitte Komma ei panta.

Muud tähed, mis kirjade sees weel leida, on ehk mitu punkti ehk ka üks riips, kui kõne poolele jäetakse, nenda kui:

Kui meie elusse jääme, siis tahame rõõmsaste elada; aga kui surm meid lahutab, siis — . . .

Üks punkt pannakse siis, kui ühte sõna mitte täieste ei taheta wälja kirjutada ja kui selle asemele selle kirjutatawa sõna esimest tähte aga tähendatakse n. k. (nenda kui) ehk: j. n. e. (ja nenda edasi ehk enam).

Kui kõne wahale üht isi-kõnet nagu lihanduseks kirjutatakse, siis piiratakse jeda ees ja taga kahe püst-riipsu wahale, nenda kui:

„Teie wana isa (Sumal rõõmustagu tema hinge) oli mul, seni kui ta elas, väga suur sõber!“

Kahe wäikese kōmmakeſe läbi tähendataſſe ſeda. Kui ühe teiſe inimeſe ſõnu tema oma ſõnadega üteldakſe, nenda kui: Kuningas ütles oma rahwa wastu: „Täna tunniſtage, et teil julgust ſüdames on!“ —

Kui ühe ſõna lõpeots kirjutamata ſaab jäetud, ehk kirjutamata peab jääma, (nenda kui ſeda keige enam laulude ſees wärſi mõõdu pärast ette tuleb): ſiis tuleb ſeda ühe wäikeſe täppikeſe ehk kōmmakeſega tähendada, n. l.:

„Tei' iſamaa on suur ja lai!“

Kui ühe ſõna ſilbid üksteiſeſt lahutatud ſaawad, ſiis tehhaſſe ſeda kahe wäikeſe kriipsudega, n. l.:

wae-wa-nä=ge-mi=ne.

